

ŽARNO GROBIŠČE NA BRINJEVI GORI¹

VITKO PAHIČ

Tomšičeva 11, YU-62000 Maribor

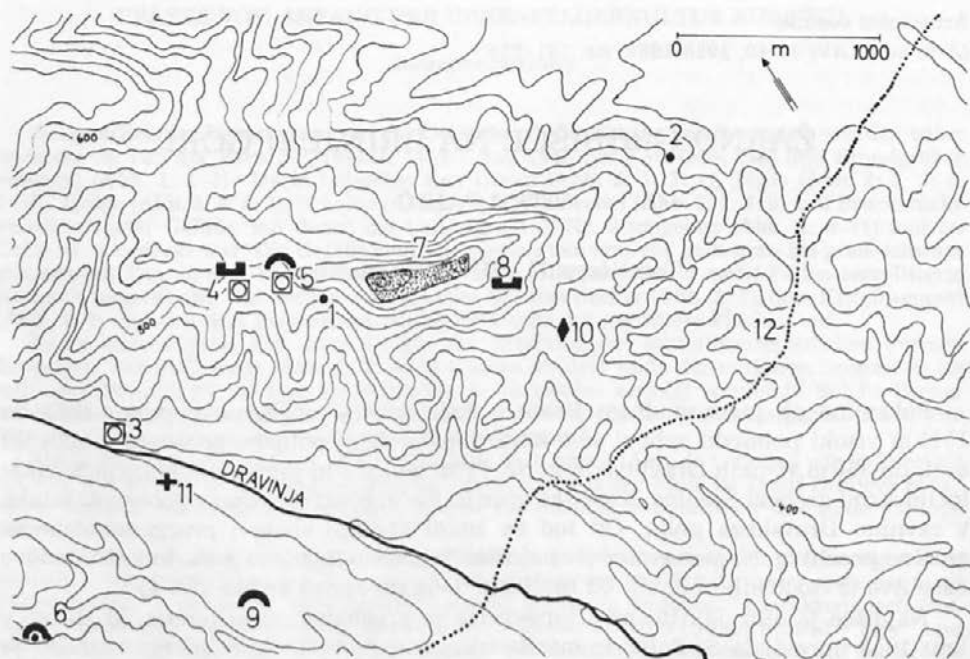
Pokrajina ob jugovzhodnem Pohorju kaže precej razgibano podobo: 1022 do 1515 m visoki pohorski vrhovi se s kopastimi grebeni položno spuščajo v nižinski svet, do 350 m visokih Dravinjskih gor. Proti zahodu in jugu jo od porečja Savinje ločijo strmi grebeni Stenice, Konjiške gore in Boča, proti vzhodu se polagoma izteka v ravnino Dravskega polja. Od tod so znani številni sledovi prazgodovinske in antične poselitve. Najpomembnejše najdišče je gotovo Brinjeva gora, ki kaže sledove naselitve iz različnih obdobj, od bronaste dobe do konca antike (Sl. 1).²

Najdišče je bilo odkrito med topografskim pregledovanjem terena, ki sta ga v letu 1953 opravljala S. Pahič iz mariborskega in A. Bolta iz celjskega muzeja. Še istega leta je bilo opravljeno zaščitno izkopavanje ob gradnji stanovanjske hiše, naslednje leto pa sistematična raziskovanja pod vodstvom S. Pahiča, ki so trajala do leta 1963. Ob izkopavanju naselbine so na sedlu na severozahodni strani odkrili še eneolitsko selišče, bronastodobno gomilo s petimi skeletnimi pokopi, pa tudi šteketne poznoantične in staroslovanske grobove. Na jugovzhodnem pobočju Brinjeve gore nad vasjo Gračič so bili leta 1955 izkopani prvi žarni grobovi. Njihovo število je do konca raziskovanj naraslo na 75, ob topografskem sondiranju leta 1985 pa sta bila odkrita še dva nadaljnja pokopa (Sl. 2).

Grobišče leži na pobočju, ki se zložno spušča v dolino Dravinje. Na severnozahodnem delu, ki je najvišji, je ostro ločeno od drugega dela pobočja, medtem ko se na južni in vzhodni strani položno spušča do roba police, nato pa spet strmeje pada navzdol. Odkriti grobovi so ležali v neizrazitih skupinah po vsem raziskanem prostoru, najpogosteje pa na jugovzhodni strani njegovega najvišjega dela.

Grobovi z brinjegorskega grobišča ne izpričujejo samostojne notranje kronologije v trodelni shemi Ha B, kakršno je za območje jugovzhodnih Alp izdelal H. Müller-Karpe.³ Ni namen tega prispevka razpravljati o upravičenosti oz. neupravičenosti ruske razdelitve; temu problemu je več prostora posvečeno drugje.⁴ Da trodelna shema Ha B v Vzhodnih Alpah ni najtrdneje zasidrana, je bilo sicer že večkrat poudarjeno, vendar pa do sedaj na gradivu ruskega grobišča še nedokazano.

Pri obdelavi žarnega grobišča na Pobrežju je S. Pahič tamkajšnje grobove lahko razdelil le na dve stopnji, in sicer gre za starejšo in mlajšo fazo obdobja Ha B.⁵ Jasno je lahko ločiti dve skupini grobov: prva vsebuje fibule očalarke z večkratno vmesno osmičko, iglo s kijasto glavico in delno še igle z jajčasto glavico (grobovi z majhnimi žarami, v žari običajno le po ena posodica, izven nje lahko še amforica), drugo označujejo harfaste fibule, igle z majhno vazasto glavico in ob značilnih vrčih še posode z ožjim vratom.

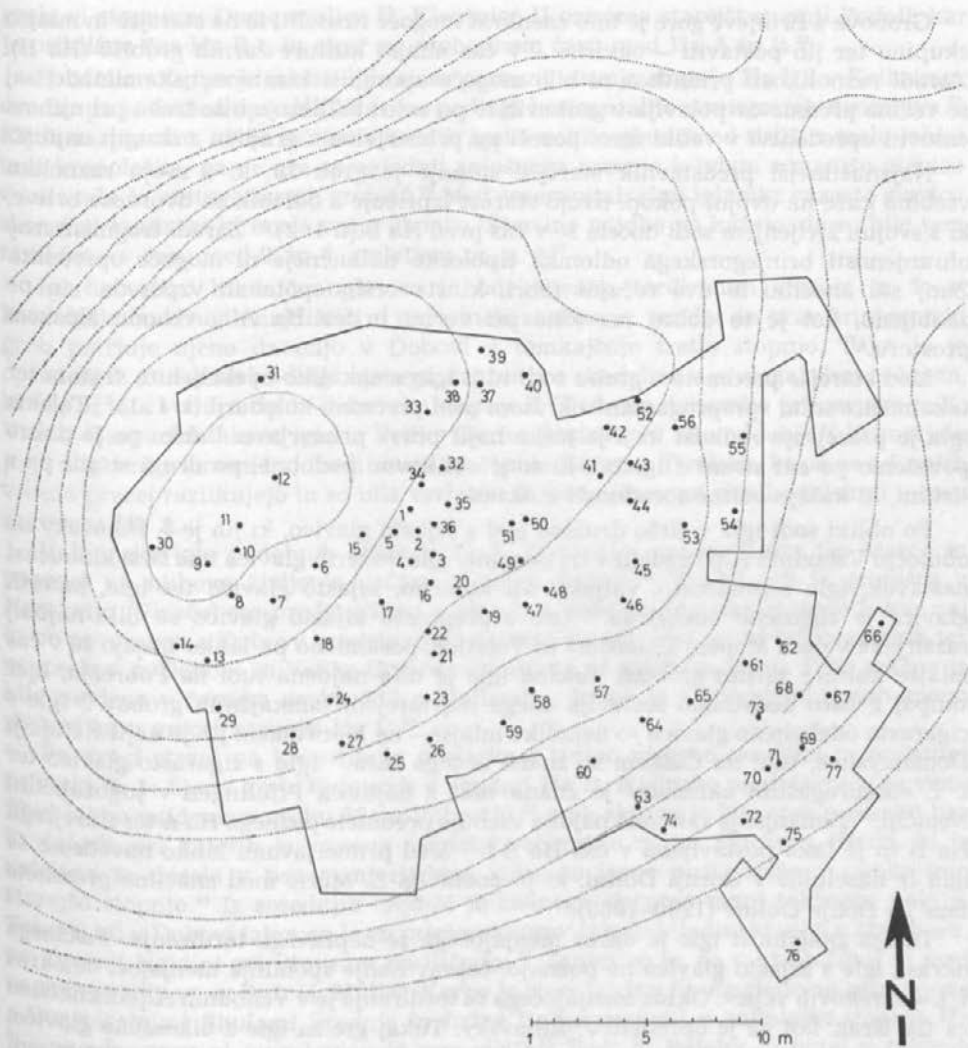

Sl. 1: Arheološka najdišča na Brinjevi gori in v okolici (po S. Pahič, 1981): posamične najdbe kamnitih sekir pod Brinjevo goro (1) in pri Malahorni (2); eneolitska bivališča v Zgornjih Zrečah (3) in v Brezju (4, 5); bronastodobno bivališče v Pavlakovi jami v Novi Dobravi (6); bronastodobna gomila v Brezju (5); bronastodobna – žarnogrobiščna – zgodnježeleznodobna – poznokeltska in poznoantična naselbina na Brinjevi gori (7); žarno grobišče pod Brinjevo goro (8); zgodnjeantične gomile pri Zgornjih Zrečah (9); poznoantični grobovi v Brezju (4); zakladna najdba antičnih novcev na Gračiču (10); antični nagrobnik in posvetilni oltar iz Zgornjih Zreč (11); domnevni potek zgodnjeantične ceste Celeia–Poetovio (12); zgodnesrednjeveški grobovi v Brezju (4).

Abb. 1: Archäologische Fundstätten auf der Brinjeva gora und in der Umgebung (nach S. Pahič, 1981); Einzelfunde von Steinbeilen unterhalb von Brinjeva gora (1) und bei Malahorna (2); äneolithische Wohnstätten in Zgornje Zreče (3) und in Brezje (4, 5); bronzezeitliche Wohnstätte in der Höhle Pavlakova jama in Nova Dobrava (6); bronzezeitlicher Grabhügel in Brezje (5); bronzezeitliche–urnenfelderzeitliche–früheisenzeitliche–spätkeltsche und spätantike Siedlung auf der Brinjeva gora (7); Urnengraberfeld unterhalb von Brinjeva gora (8); frühantike Grabhügel bei Zgornje Zreče (9); spätantike Gräber in Brezje (4); Hortfund antiker Münzen auf Gračič (10); antikes Grabmal und Widmungsaltar aus Zgornje Zreče (11); vermutlicher Verlauf der Frühantiken Straße Celeia–Poetovio (12); frühmittelalterliche Gräber in Brezje (4).

Tudi U. Ruoff je na podlagi kombinacijske metode podvomil o pravilnosti trojne razdelitve v Rušah.⁶ Ni sicer dvomil o najzahodnejši skupini grobov na grobišču in njihovi postavitvi v Ha B3, pač pa o delitvi Ha B1 in B2. Ob tem je nakazal mesto harfaste fibule celo v starejši fazi.⁷ Prav razmejitev starejših fibul očalark bogatejših oblik in mlajših harfastih fibul pa je na Pobrežju dobro vidna.

Bežno se je problematike dotaknila tudi B. Teržan, ki je v glavnem nekritično povzela mnenje U. Ruoffa glede povezanosti obdobja Ha B1 in B2 na prvem ruškem

Sl. 2: Brinjeva gora, tloris žarnega grobišča.

Abb. 2: Brinjeva gora, Grundriß des Urnengraberfeldes.

grobišču. Ruško skupino nasploh pa opredeljuje že kot I. in II. stopnjo oziroma predstopnjo železne dobe na slovenskem Štajerskem.⁸

Glavni problem je pač vzporejanje ruske tretje stopnje z mlajšimi najdbami s sosednjih najdišč. Na to, da grobovi, ki jih je H. Müller-Karpe postavil v Ha B 3, niso samoumevno mlajši od grobov mlajše stopnje Pobrežja, kažejo nekatere medsebojne primerjave obeh grobišč.⁹ Tudi problem, ali nudijo najmlajši grobovi v Rušah dovolj značilnega gradiva, da bi ga bilo mogoče opredeliti kot samostojno stopnjo, bi bilo dobro natančneje razjasniti – predvsem s poudarkom na prehodnem obdobju, ki nakazuje nastanek novega, hkrati pa še ohranja dovolj značilnosti prejšnjega.

Grobove z Brinjeve gore je bilo zaenkrat mogoče razdeliti le na starejšo in mlajšo skupino ter jih postaviti – okvirno – v čas mlajše kulture žarnih grobišč (Ha B). Zaradi raznolikosti pridakov ni bilo mogoče uporabiti kombinacijske metode, saj se večina predmetov pojavlja v grobovih le po enkrat. Tako je bilo treba pri njihovi časovni opredelitvi v veliki meri poseči po primerjalnem gradivu z drugih najdišč.

Najznačilnejši predstavnik starejše stopnje je grob 30, ki s svojo raznoliko vsebino kaže na dvojni pokop. Svojo starost izpričuje z odlomkom dvorezne britve, ki s svojim življenjem sodi docela še v čas pred Ha B (t. 1: 2).¹⁰ Zaradi fragmentarne ohranjenosti brinjegorskega odlomka tipološko natančneje ni mogoče opredeliti. Zanj sta značilni le dve ročajni rebri, ki sta očitno potekali vzporedno in ne zaobljeno, kot je to dobro razvidno pri večini britev Ha A v vzhodnoalpskem prostoru.¹¹

Med starejše predmete v grobu sodi tudi igla z nekoliko odebeljenim vratom ter takoimenovanim »preprogastim« okrasom med prečnimi kolobarji (t. 1: 1).¹² Takšna igla je precejšnja redkost in ji je težko najti prave primerjave. Lahko pa jo dobro povežemo po eni strani z iglami, ki so ji oblikovno podobne, po drugi strani pa s tistimi, ki kažejo očitne sorodnosti v okrasu.

Po obliki sodi igla v širšo družino igel s kijasto glavico, ki jih je J. Řihovský na območju Vzhodnih Alp razdelil v tri skupine: igle, katerih glavica ima širši klobučast nastavek, igle s preprosto, valjasto ali konično, kijasto glavico ter igle, katerih glavica je cigarasto odebljena.¹³ Igle s preprosto kijasto glavico so bile najbolj razširjene v času stopenj Baierdorf in Velatice, posamično pa lahko trajajo še v čas mlajše kulture žarnih grobišč. Takšna igla je bila najdena tudi na Pobrežju, kjer skupaj z žaro nedvomno sestavlja enega najstarejših tamkajšnjih grobov.¹⁴ Igle s cigarasto odebeljeno glavico so nekoliko mlajše – na Moravskem jih je najti v stopnji Domamyslice, tudi na Češkem so znane iz tega časa.¹⁵ Igla s cigarasto glavico ter t. i. »preprogastim okrasom« je znana tudi z najdišča Pffefingen v jugozahodni Nemčiji.¹⁶ Tamkajšnja zakopna najdba vsebuje predmete poznega Ha A ter starejšega Ha B in je tako postavljena v čas Ha B 1.¹⁷ Med primerjavami lahko navedemo še iglo iz naselbine v Gornji Dolini, ki jo postavlja Z. Marić med značilne predmete faze Ia Donje Doline (1200–1000).¹⁸

Druga značilnost igle je okras menjajočega se nepravlega tordiranja. Takšnega okrasa igle s kijasto glavico ne poznajo, čeprav nanje spominja menjajoči se okras t. i. »smrekovih vejic«. Okras menjajočega se tordiranja je v Vzhodnih Alpah značilen za tip Graz, kot ga je opredelil J. Řihovský. Tukaj gre za igle z bikonično glavico, okras na vratu pa je lahko na zgornji in spodnji strani omejen z vodoravnimi črtami ali rebri.¹⁹ Časovno sodijo v razviti Ha A. V ta čas so postavljene v Švici, pa tudi na Severnem Tirolskem so značilne za tamkajšnjo stopnjo III.²⁰ Po ugotovitvah H. Müller-Karpeja jih v času stopnje Peschiera v Italiji ni najti, sodijo pa tam v zgodnjo fazo majhnih ločnih fibul, kar naj bi ustrezalo 11. ali 10. stoletju pr. n. š.²¹ G. L. Carancini je takšne igle združil v tip Ala in jih okvirno postavil v tamkajšnji »bronzo finale« oz. v »protovillanovski« čas.²²

Med starejše oblike sodi gotovo še igla z veliko vazasto glavico (t. 1: 3). Kot je na območju Vzhodnih Alp pokazal J. Řihovský, sega njihovo trajanje vse od Ha A 2 do starejše železne dobe. Največ jih sodi v stopnjo Domamyslice II in Klentnice II.²³

Za brinjegorsko iglo je predvsem značilen okras vodoravnih črt. Z območja Vzhodnih Alp je najboljše primerjave najti na grobiščih Bořitov (grob I), Domamyslice (žgan grob 12, morda še grob 42), Oblekovice (grob 1). Časovno pripadajo

grobovi stopnjam Domamyslice II, Klentnice II oziroma starejši stopnji Podoli, kar je približno čas Ha B 1, in sicer po prehodnem času med Ha A in B.²⁴

H. Müller-Karpe je takšne igle sicer postavil v svojo stopnjo Ha B 2 v Kelheimu, vendar pa je takšna opredelitev le na podlagi horizontalne stratigrafije dvomljiva.²⁵ Kljub razpravam, ali je ločitev vazastih igel z veliko glavico od tistih z malo lahko tudi kronološka, pa ne gre spregledati splošnega razvoja k iglam z manjšo glavico v času mlajše kulture žarnih grobišč.²⁶ Med severnoitalskimi iglami z vazasto glavico skoraj ni takih, ki bi imele večjo glavico. Številne najdbe pa kažejo, da so bile tam razširjene v času med 9. in 8. stoletjem pr. n. š.²⁷

Igla z veliko bikonično glavico in odebeljenim tordiranim vratom (t. 1: 4) kronološko na drugih najdiščih ni najtrdneje zasidrana, vendar pa prav brinjegorski grob potrjuje njeno datacijo v Dobovi v tamkajšnjo tretjo stopnjo. Tako jo je opredelil J. Dular na podlagi njenega druženja s skodelico s presegajočim ročajem, ki naj bi bila vodilni tip te dobovske stopnje.²⁸ Glede na dobovsko primerjavo je K. Vinski-Gasparini takšno iglo iz Velike Gorice postavila v isto oddobje.²⁹ Primerjala jo je z iglami z izmenično tordiranim vratom iz Severne Tirolske, ki pa se od naših vseeno precej razlikujejo in so bile verjetno le med njihovimi predhodnicami v času razvitega Ha A.

Italijanske igle podobnih oblik je G. L. Carancini opredelil kot tip Marco in pokazal na njihovo življenje v času »bronzofinale«.³⁰ Takšni igli iz grobišča v Nezakciji (Vizače) sta predstavljeni v okviru mlajše faze istrske stopnje I, kar naj bi po povezavah z Dobovo predstavljalo začetni Ha B.³¹ Obe se od brinjegorskih ter primerkov iz Dobove in Velike Gorice razlikujeta po gladkem vratu. Prav takšna je bila najdena v žarnem grobu 123 v Hallstattu, ki pa je z rombično pasno spono postavljen v precej kasnejši Ha D.³²

Po drugi strani pa kaže fibula očalarka s trojno vmesno osmičko in bogatimi priveski (t. 1: 6), da grob 30 le sodi v zgodnji Ha B. Najlepšo predstavnico te vrste fibul lahko najdemo v grobu 32 na Pobrežju.³³ Vseh skupaj je bilo tam najdenih kar 8 očalark, pri katerih je vmesna osmička večkratno uvita. Skupaj s fibulo, ki je izdelana še docela v pozamenterijskem stilu, so jasno postavljene v tamkajšnjo starejšo stopnjo.³⁴ Iz sosednjih najdišč je znanega občutno manj takšnega nakita. Tako je bil v Dobovi izkopan le en primerek, prav tako v Mladinski ulici v Mariboru, na Zgornji Hajdini pri Ptujju ter na Rifniku.³⁵ Zanimivo je, da takšnih fibul ni med znanim gradivom iz Ruš. H. Müller-Karpe je sicer takšne fibule glede na primerjave s štirispiralnimi fibulami Srednje in Južne Italije postavil v najmlajšo stopnjo Ha B 3, vendar tega ni mogel trdneje upravičiti.³⁶ Tudi P. Betzler je hotel v takšnih fibulah s podravskega najdišč videti sorodnost s srednjeevropskimi štirispiralnimi fibulami.³⁷ Najdbe s Pobrežja in sedaj še z Brinjeve gore pa kažejo nasprotno sliko – večkrat uvite srednje osmičke kažejo že pri pozamenterijskih fibulah izpričano težnjo po večjem učinku spiral.³⁸

Najsevernejši do sedaj znani primerki je fibula v zakopni najdbi iz poljskih Witowic, ki nedvomno priča o neposrednem uvozu s panonskega območja.³⁹ Temu v prid govore tudi dognanja V. Podborskega, ki ugotavlja močnejše medsebojne stike med ruško skupino oziroma njenim širšim območjem, ter moravskimi najdišči.⁴⁰ Takšne fibule, vselej brez priveskov, so znane tudi iz albanskega oziroma grškega prostora. Tam naj bi obstajale že v začetku železne dobe oziroma okvirno med 12. in 9. stoletjem pr. n. š. in oblikovno povsem ustrezajo lokalnim fibulam očalarkam s preprosto vmesno osmičko.⁴¹

Ob priljubljenosti fibul očalark bogatejših oblik se postavlja vprašanje, ali so jih žarnogrobiščni prebivalci na območju slovenskega Podravja izdelovali sami, ali pa so sem dospeli iz drugih livarskih središč, kot je npr., Velem na zahodnem Madžarskem. Za domačo izdelavo bi govorila množina tukaj najdenih primerkov, vendar tega po drugi strani zaenkrat ni mogoče podpreti z ustreznimi naselbinskimi najdbami.⁴²

V starejšo stopnjo lahko uvrstimo tudi grob 35, v katerem je bila ob fibuli očalarki s priveski najdena tudi amfora z ostrim klekom (t. 1: 10) ter dva trakasta obročka (t. 1: 9, 11).⁴³ Amforo označuje njena precej ostra konična oblika ter višji, rahlo izvihan vrat, zlasti pa še poševno žlebljenje na največjem obodu. Ker je zaradi individualne obdelave lončenih izdelkov včasih težko iskati natančnejše primerjave, bi bilo treba pri posodi iz tega groba opozoriti le na nekaj posod s podobnimi značilnostmi z drugih najdišč. Na Pobrežju je bila amfora ostrejših oblik postavljena v tamkajšnjo prvo stopnjo: prav tako lahko povežemo ostrejšo oblikovanost z dobovskim posodjem.⁴⁴ Morda bi lahko pri poševnem žlebljenju na največjem obodu posode govorili o tipoloških ostalinah skupine Baierdorf-Velatice, kjer je takšno okraševanje zelo razširjeno.⁴⁵ Da je ta kulturna skupina širila svoje vplive tudi precej proti jugu, nam jasno kažejo nekatere najdbe iz hrvaškega medrečja.⁴⁶ Tudi vzpon naselbine na Brinjevi gori v času Ha A je povezan z novimi oblikami, ki se širijo k nam z vzhodnoalpskega območja.⁴⁷

Zanimivost sta trakasta obročka, ki imata na eni strani zožen konec, oblikovan v kaveljček, na drugi strani pa luknjo za spenjanje (t. 1: 9, 11). Glede na velikost (premer približno 3,5 cm) bi lahko govorili o uhanih oziroma lasnih obročkih, pri nekaterih večjih obročkih (premer okoli 6 cm) pa tudi o zapestnicah. Takšnih trakastih obročkov v tem času ni mnogo – ob precej številnih primerkih na sami Brinjevi gori poznamo s sosednjih najdišč le še na Pobrežju.⁴⁸ V Dobovi in zgodnji stopnji Ljubljane jih ni najti, zanimivo pa je, da jih ni med znanim gradivom z ruškega, mariborskega in hajdinskega grobišča. Z brinjegorske naselbine je znan le en primerek, ki je ležal v temeljih stavbe E in tako izvira s samega vrha plasti Ha A. Njegov okras v obliki vrezanih poševnih črtic pa se ne ujema z obročki z grobišča, ki so v glavnem okrašeni z okrasom iz iztolčenih pik ali pa so brez okrasa.⁴⁹

V Italiji so bili takšni obročki najdeni v Peschieri in jih je N. Åberg označil kot predstavnike enega značilnih tipov severnoitalske pozne bronaste dobe. Trakasta zapestnica z okrasom iz dveh iztolčenih črt ob robu ter vmesne cikcakaste pikčaste črte je znana tudi z grobišča v Pianellu.⁵⁰ Kljub precejšnji prostorski oddaljenosti pa je presenetljiv enak okras na trakastem obročku iz groba 73 na Pobrežju, pa tudi na Brinjevi gori sta bila najdena podobna okrašena obročka v grobovih 5 in 33.⁵¹

Prav s slednjim grobom pa je z debelejšim in ožjim trakastim obročkom povezan tudi grob 27, ki ga označuje ločna enozankasta fibula s tordiranim lokom (t. 1: 5). Izvor takšnih fibul je povezan z italiskim prostorom, kjer se na grobiščih Mullino della Badia, Bismantova in Fontanella pojavljajo v 11. in 10. stoletju pr. n. št.⁵² V Pianellu sledijo ločne fibule s tordiranim lokom horizontu fibul z violinskim lokom.⁵³ Takšna oblika fibul se je v Italiji obdržala dalj časa in je z razvojem dobivala debelejši lok. Njeno dolgoživost in pogostnost pojasnjuje H. Müller-Karpe s tem, da naj bi imela takšne fibule predvsem praktičen pomen in na obleki ne bi bile posebno vidne. S tem tudi ne bi bile podvržene pogostim modnim spremembam.⁵⁴

Na območju Severne Italije je P. v. Eles-Masi ločila dve različici fibul, za katere je značilen docela tordiran lok, in sicer takšne z vitkim ter takšne z debelejšim

lokom. Naša fibula ima najboljšo primerjavo v fibuli z grobišča Fontanella Grazioli, morda še iz naselbine Frattesina. Čeprav z nekoliko debelejším lokom ter večjo obliko je brinjegorski podobna tudi fibula iz domnevnega groba v Caprianu.⁵⁵ Gradivo iz naselbine v Frattesini je postavljeno v konec 11. stoletja, fibula iz Capriana pa je skupaj z iglo s konično glavico ter tordiranim vratom prav tako nameščena v čas »bronzo finale«.⁵⁶ Fibule z vitkim tordiranim lokom ter ozko nogo so bile v Grčiji najdene v grobovih submikenskega časa in so med prvimi fibulami z dvignjenim lokom postavljene v 11. stoletje.⁵⁷

V starejše obdobje sodi tudi polmesečasta britev iz groba 12 z grbo na sredini rezila (t. 1: 8). Splošni tipološki razvoj te vrste britev je prikazal že O. Montelius, ki je ugotavljal premik hrbtna grbe proti ročaju.⁵⁸ H. Müller-Karpe je ta tipološki razvoj vezal na trojno delitev stopnje Ha B – od takšnih z grbo na sredini hrbtna rezila (Ha B 1) prek takšnih z grbo med sredino rezila in ročajem (Ha B 2) do takšnih, ki imajo grbo že povsem pri ročaju (Ha B 3).⁵⁹ Brinjegorsko britev lahko povežemo s tistimi tipa Oblekovice, kot ga je opredelil A. Jockenhövel.⁶⁰ Zanj je značilna izrazita hrbtna grba, ki je nekoliko pomaknjena proti držaju, ki ima obročast zaključek in iz njega izhajajoč izrastek. Časovno sodi večina tega tipa v Vzhodnih Alpah v začetni Ha B, kar je najbolj očitno na grobiščih Klentnice in Domamyslice.⁶¹ Grob II/1910 iz Velike Gorice je K. Vinski-Gasparini postavila na podlagi harfaste fibule v Müller-Karpejevo stopnjo Ha B 2, britev iz tega groba pa je s svojim tordiranim trnastim ročajem bolj različica v okviru tipa Oblekovice.⁶² Britev s podobnim trnastim ročajem je bila najdena tudi v grobu 31 iz Ruš, vendar že z železnim držajem.⁶³ H. Müller-Karpe je ta grob postavil v Ha B 1, vendar pa bi bil po oblikah posod lahko tudi mlajši – zlasti zaradi žare, ki ji lahko najdemo določene podobnosti v grobu 114 a mlajše stopnje Pobrežja ter celo v žarnem grobu 1 z Lepe ravne pod Poštelo.⁶⁴

Italijanske britve z grobišč Fontanella in Bismantova sodijo v horizont zgodnjih ločnih fibul in so, kot ugotavlja V. Bianco Peroni, nedvomno istočasne s srednjeevropskimi.⁶⁵

V nasprotju s starejšo stopnjo grobišča, kjer je keramika nudila skoraj premalo kronoloških povezav, pa lahko njegovo mlajšo stopnjo opredelimo tudi na podlagi le-te. V tem času se na Brinjevi gori pojavijo nizke, širše skodele, ki ob koncu kulture žarnih grobišč prevladajo nad prej tako značilnimi manjšimi polkroglastimi skodelicami. Svojo popolno uveljavitev pa doživijo takšne oblike v starejšem halštatskem obdobju.

Medtem ko skodela iz groba 10 (t. 2: 7) še kaže svojo višjo obliko, pa sta tisti iz groba 11 in 24 (t. 2: 5) že izrazito nižji. Takšne skodele se pojavijo ob koncu mlajše stopnje Pobrežja, prav tako pa tudi na grobišču Burgstall pri Sopronu zamenjajo stopnjevo vodilni tip v tamkajšnji drugi stopnji.⁶⁶ Na žarnogrobiščne skodelice in postanejo vodilni tip v tamkajšnji drugi stopnji.⁶⁶ Na slovenskem ozemlju niso preveč pogoste; več jih najdemo nato na halštatskem grobišču v Kleinkleinu.⁶⁷ Da je bila takšna nizka oblikovanost prenesena tudi na poprejšnje polkroglaste majhne skodelice, je videti tudi na tisti iz groba 31 (t. 2: 4).

V grobovih 10 (t. 3: 1) ter 11 se pojavi tudi tip lonca vedraste oblike brez izrazitega vratu. Takšnih posod podravska najdišča kulture žarnih grobišč ne poznajo.⁶⁸ Podobne večje vedraste posode se pojavijo v Ljubljani v stopnji II b in se nadaljujejo v III a.⁶⁹ Lahko bi tudi rekli, da po obliki bolj sodijo med vsakdanje shrambno posodje naselbin.⁷⁰ Zanimiv je tudi pojav podobnih loncev v grobovih na Moravskem (na primer na grobiščih Slatinky, Čelehovice, Určice), ki imajo navadno

tik pod ustjem ročaje oziroma držaje.⁷¹ Vedrasti lonci so znani tudi z madžarskega prostora, npr. z najdišča Puszta Középrepas, grob 14, ter tudi z grobišča Val, grob 15.⁷²

Postavitev te skupine grobov v mlajši čas potrjuje tudi tip posode brez ročajev, trebušaste oblike in z neizrazito oblikovanim robom ustja iz groba 24 (t. 3: 3). Takšne oblike se pojavijo proti koncu kulture žarnih grobišč in so splošen pojav vzhodnoalpskega območja. Najdemo jih lahko, npr., na grobišču Hadersdorf, kjer so grobovi s tem tipom posodja datirani od sredine stopnje Ha B še v čas mlajše faze Podoli, pa tudi na grobišču Slatinky na Moravskem, kjer je okras v obliki širokega poševnega ali navpičnega žlebljenja zelo pogost.⁷³

V mlajšo stopnjo grobišča sodi tudi grob 31 s harfasto fibulo (t. 2: 3) ter dvema vrčema (t. 2: 1–2), lončkom, manjšo plitvo skodelico (t. 2: 4) ter še nekaterimi bronastimi pridatki. Harfaste fibule je H. Müller-Karpe na podlagi horizontalne stratigrafije v Rušah postavil v čas Ha B2, na Pobrežju pa se zdijo nekoliko mlajše – postavljene so v drugo stopnjo grobišča.⁷⁴ Zaradi fragmentarne ohranjenosti je določanje njene pripadnosti tipu Ruše povsem nedokazljivo. Glede na karto razprostranjenosti harfastih fibul in na medsebojno izključevanje tipov Roggendorf ter Hadersdorf s tipom Ruše na ozemlju Jugovzhodnih Alp pa bo gotovo pripadala slednjim.⁷⁵ Njihovo splošno uvrščanje v Müller-Karpejevo stopnjo Ha B2 pa ostaja dvomljivo. Na ozemlju Vzhodnih Alp se harfaste fibule tipov Roggendorf in Hadersdorf nadaljujejo še v obdobje starejše železne dobe. Tako bi bilo tudi življenje tipa Ruše v jugovzhodnih Alpah mogoče pripisati koncu stopnje Ha B.⁷⁶

V grobu 31 je zanimiva tudi navzočnost obeh vrčev s presegačim ročajem (t. 2: 1–2), ki jih med grobovi starejše stopnje na Brinjevi gori ni najti. Čeprav naj bi vrči v Rušah obstajali v grobovih vseh treh stopenj ter so bili tudi na Pobrežju najdeni v obeh stopnjah, pa njihov razmah vsaj na Pobrežju sodi v mlajši čas.⁷⁷

Podobo mlajše stopnje dopolnjuje tudi igla z majhno bikonično glavico ter le rahlo odebeljenim tordiranim vratom iz groba 52 (t. 3: 2). Njen tipološki razvoj se tesno navezuje na igle, katerih glavica je večja, prav tako pa imajo izrazito odebeljen tordiran vrat in so značilne za starejšo stopnjo grobišča na Brinjevi gori. Takšne igle še enkrat kažejo splošno težnjo mlajše kulture žarnih grobišč k pomanjšanim, finejšim oblikam.⁷⁸

Oblike grobnih jam je bilo mogoče ugotoviti le v nekaj primerih. Večina grobov je namreč ležala izredno plitko pod površjem, vkopani pa so bili v enotno plast rjave gozdne ilovice. Presenetljivo je tudi dejstvo, da v večini grobov ni bilo žganine, ki bi označevala meje grobne jame. Žare so bile položene preprosto v zemljo, prav tako tudi prosto ležeči kupčki kostnih ostankov.

Kolikor se je dalo ugotoviti, so bile grobne jame preprostih okroglih oziroma ovalnih oblik z bolj ali manj strmo padajočimi stenami. Običaj, da so grobne jame obložili s kamni, je bil dokaj razširjen, vendar so bile takšne grobne obloge precej neskrbno napravljene (npr. t. 4: 3–4; 5: 12, 24; 6: 38). Verjetno so nekakšna oblika oblog tudi kamni skalnate podlage, tako pri grobovih 2, 10, 30 (4: 2; 5: 10; 6: 30). Več žar oziroma grobov je bilo pokritih s kamni, npr. grob 2 (4: 2), grob 3 (t. 4: 3), grobovi 25, 32, 36. V grobu 10 je bila žara pokrita s skodelo (t. 5: 10), v grobu 6 pa s pokrovom. Velik kamen nad grobom 24 (t. 5: 24) je gotovo služil tudi kot površinska oznaka. Tudi drugi grobovi so morali biti na zunaj vidni – nobeden izmed novih pokopov ni poškodoval prejšnjega.

V okviru žganega pokopa se na Brinjevi gori kažeta dve skupini: od 71 grobov (11 uničenih, nekateri z dvojnimi pokopi) jih ima 42 (59 %) žare, v ostalih 41 % pa so ležale kosti prosto v zemlji, bodisi raztresene v grobni jami (25 %) ali pa v strnjenih kupčkih (16 %). Pri žarah je bilo le v dveh primerih najti v žari sami še lončenino (3 %), v 14 grobovih pa samo kosti (20 %) in v 26 brez lončenine ob kosteh še pridanke, bronaste predmete ali vijčke (36 %).

V nasprotju z grobovi v ruški skupini pa na Brinjevi gori v grobovih ni bilo velikih žar. Res se da to najlažje pojasniti z dejstvom, da skalnat teren ni omogočal zakopa posod večjih oblik, po drugi strani pa lahko to kaže tudi na različne pogrebne običaje. Tako, npr., je bilo na prvem ruškem grobišču kar 63 % grobov z velikimi žarami, na Pobrežju 46 %, medtem ko drugo ruško grobišče pozna le tri pokope v nekoliko večji žari.⁷⁹ Prav tako manjkajo v Rabelčji vasi v Ptujju; tudi na Zgornji Hajdini pri Ptujju so bile očitno velike žare prej izjema kot pravilo.⁸⁰ Izven Podravja velikim oblikam ustrežata le dve posodi v Dobovi, nasprotno pa so značilne za Ljubljano (približno 90 %) in Novo mesto (približno 80 %).⁸¹

Kot žare so bile v skoraj polovici primerov uporabljene amfore (19 grobov), nekaj več je še trebušastih posod z rebri oziroma držaji na obodu (4 grobovi). Druge oblike posodja, kot npr. enoročajne amfore, vrčem podobni lonci, vrči, vedrasti lonci, se pojavljajo le posamezno.

O spolu pokojnikov se je dalo sklepati samo na podlagi grobnih pridatkov, saj kostne raziskave še niso bile opravljene. S pomočjo kombinacijske metode so se pokazali jasni rezultati, kot kaže pril. 1.⁸² Pokazali sta se dve ostro ločeni skupini pridatkov: na eni strani povezujejo prvo skupino vijčki, šivanke in fibule (tipi 1–3), pridružujejo se jim še zapestnice (tipi 4–6) in razni manjši obročki (tipi 7–9) – tiste s premerom do 2,0 cm je zaradi posebnih profilov težko enačiti s prstani, večji so lahko nastopali tudi kot priveski na fibulah (tako pri ločni fibuli iz groba 27: t. 1: 5). Posebno zaključeno skupino sestavljajo trakasti obročki z zanko in kaveljčkom (tip 14). Tudi ovratnice (tip 17), ki jih ni vedno mogoče predstaviti kot značilni ženski predmet, se tukaj vežejo s fibulami, vijčki in zapestnicami.

Na drugi strani so bile igle (tip 22) najdene večinoma brez drugih bronastih pridatkov, v posameznih primerih pa še z britvami (tip 21) oziroma z brusnim kamnom (tip 23).

V dveh grobovih se obe skupini pridatkov stikata: grob 30 je bil žal že poškodovan, vendar pa gre tu za dvojni ali celo trojni pokop: ob eni fibuli so bile najdene tri igle in odlomki dveh britev. V grobu 73 iz odlomka rezila ni razvidno, ali gre za britev ali nož, tako da ostaja vprašanje spolne pripadnosti groba odprto.

Vprašanje otroških grobov ostaja nerešeno – gotovo jih je mogoče iskati tako med grobovi z ženskimi pridatki kot med tistimi z moškimi in tudi tistimi samo z lončenino oziroma povsem brez pridatkov. Izrazitih miniaturnih oblik posodja, ki naj bi kazale na otroške grobove, ni bilo najti.⁸³

Primerjava kovinskih pridatkov z grobovi na Pobrežju je precej jasna – tudi tam se grobovi z iglami (tip 22) jasno ločijo od tistih z drugimi vrstami nakita – obe skupini se stikata le pri grobu 29, kjer je bila ob igli najdena še tordirana zapestnica.⁸⁴ Pri nekaterih grobovih iz pridatkov ni mogoče razbrati spola pokojnikov: odlomki žice, tudi brus. Noži so bili najdeni le v grobovih, ki kažejo ženske značilnosti (Pobrežje, grob 3: fibula, grob 7: vijček, fibula),⁸⁵ tako da je bil brus lahko položen tudi v grob ženske. Na Pobrežju se ovratnice (tip 17) družijo le z ženskim nakitom, v štirih primerih pa so bile v grobu edini pridelek. Še bolj kot na

Brinjevi gori je tukaj zanimiv problem moških grobov – glede na kovinske pridatke je mogoče naštetih 53 grobov z značilnimi ženskimi in le 13 z značilnimi moškimi pridatki. Dokler ne bodo opravljene analize kostnih ostankov, bi bilo gotovo mogoče z natančnejšimi primerjavami lončenine v grobovih vsaj delno prispevati k razjasnitvi tega vprašanja.

Kot dvojni so na Brinjevi gori označeni grobovi, v katerih gre za mešane moške in ženske pridatke (na primer v grobu 30), in pa tisti, ki vsebujejo kostne ostanke v dveh skupinah. Pri tem ne gre za ločevanje med kostmi, zbranimi v žari, ter raztresenimi kostmi v žganini pod njo, temveč za med seboj jasno ločene kostne ostanke.

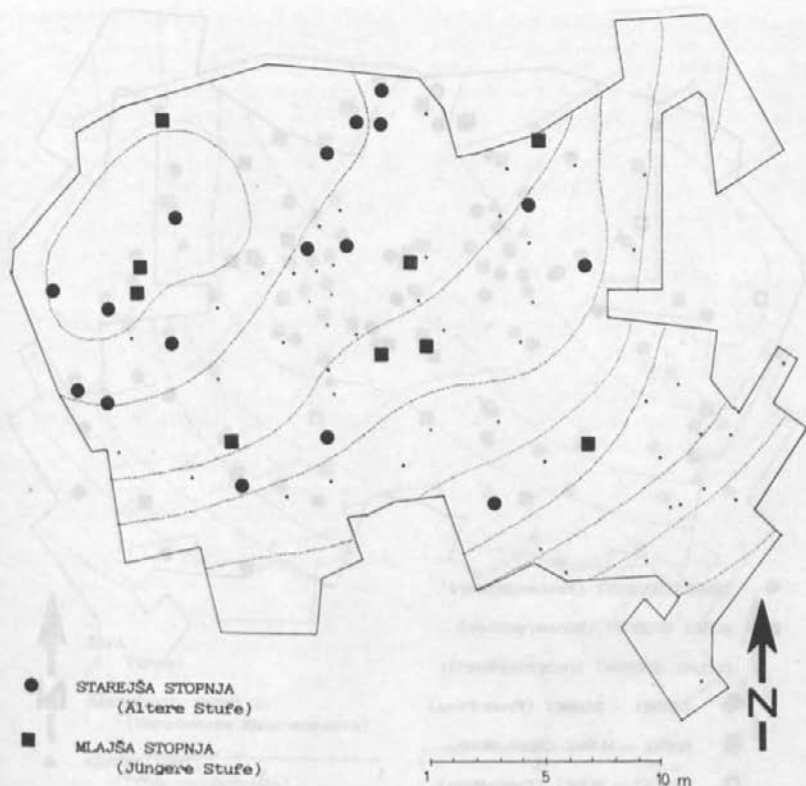
V grobu 12 (t. 5: 12) sta bili na kosteh v žari najdeni prekržani britev in igla; druga igla je ležala tik ob žari (pokop 12 a). V drugem delu jame je ležal ob kosteh vijček ter nekaj črepinj posode neznanih oblik (pokop 12 b). V grobu 15 (t. 5: 15) je na tanki plasti žganine ležala žara, v njej kosti in bronasti pridatki, južno od nje pa majhen kupček kosti z drobnim bronastim obročkom. V podolgovati jami groba 38 (t. 6: 38) je bila na skalno podlago položena žara s kostmi in bronasto iglo, v severozahodnem delu jame pa so ležale kosti, črepinje in spodnji del druge igle. Tudi pri grobu 39 (t. 6: 39) je šlo verjetno za dvojni pokop: v rjavi ilovici je bila najdena poveznjena razbita amforica in nekaj raztresenih kosti, v severozahodnem delu jame pa žara, v njej nekaj kosti in bronasti pridatki. Zanimivost je grob 54 (t. 7: 54): nad 8 cm debelo plastjo žganine z zdrobljenimi kostmi je bila nasuta 6 cm debela plast rdečerjave zemlje, nanjo pa ponovno do 5 cm debela plast žganine z drobci kosti. V grobu 57 so bili najdeni kupček kosti, vmes nekaj grobih črepinj, in bronasti pridatki. Nekaj cm stran je višje v rjavi ilovici stala manjša, vrčku podobna posoda z nekaj kostmi na dnu.

Horizontalna stratigrafija brinjegorskega grobišča na prvi pogled ne pove dosti. Sledov širitve grobišča od vzhoda proti zahodu, ki naj bi jo bilo mogoče v grobem najti v Rušah, kjer se najmlajši grobovi nahajajo pretežno v zahodnem delu grobišča, ter tudi v Ljubljani, kjer naj bi se skupine pokopov širile od vzhoda proti zahodu, tukaj ni mogoče razbrati.⁶⁶ Širjenje grobišča je tukaj narekoval teren sam (sl. 3): pokopavati so začeli na vrhu grička (grob 30), nato pa grobišče razširili po pobočju navzdol, vendar je nemogoče reči, ali je to širjenje mogoče razlagati v strogem kronološkem zaporedju. V mlajši stopnji grobišča pa je spet najti grobove tako na vrhu grička, kot tudi raztresene po pobočju.

Da je šlo pri pokopih na najvišjem delu grobišča za pokojnike, ki so pripadali višjemu sloju naseljencev Brinjeve gore, bi bilo mogoče govoriti le pri grobu 30, morda za mlajšo stopnjo še grobu 31, ki se odlikujeta z večjim številom pridanih predmetov. Na splošno pa lahko rečemo, da za nobenega od grobov niso značilni posebno bogati pridatki.

Tudi ženski in moški grobovi (sl. 4) so raztreseni po vsem grobišču – edino skupino tvorijo moški grob 36 ter ženski grobovi 1, 2, 3, 5, 32, 34 in 35 na jugovzhodni strani grička. Časovno nobenega od njih ni mogoče z vso gotovostjo postaviti v mlajšo stopnjo grobišča. Vsi sodijo tudi k žarnim pokopom (sl. 5) – v nasprotju z manjšo skupino na njihovi vzhodni strani, ki jo označujejo raztreseni kostni ostanke v grobni jami.

Časovno je mesto grobišča na Brinjevi gori jasno. Njegova starejša skupina je jasno zasidrana v zgodnjem času Ha B – absolutnih časovnih meja pri tem ne gre postavljati. Nekateri predmeti v tej skupini sicer kažejo na povezavo z obdobjem

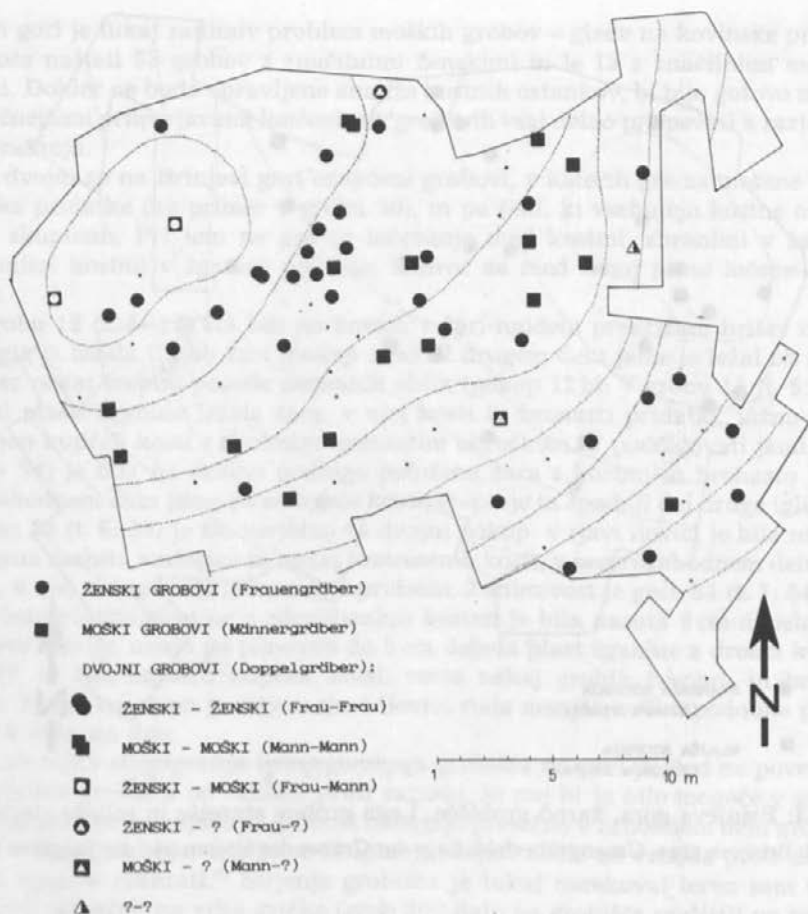
Sl. 3: Brinjeva gora, žarno grobišče. Lega grobov starejše in mlajše stopnje.

Abb. 3: Brinjeva gora, Urnengräberfeld. Lage der Gräber der älteren und der jüngeren Stufe.

Ha A, vendar so preskopi, da bi jih lahko izločili v enotno, najstarejšo skupino. Povezave s Ha A pri grobnih najdbah zrcalijo tudi naselbinske najdbe: plast 2, ki predstavlja bogato poselitev, se sicer pri bivališčih A in B končuje s požarom, nad njo pa se je nabrala do 60 cm debela plast dokaj enotne prstene gline. Vendar pa najdbe tako plasti 3 kot 4 in 5 ne kažejo ostrega preloma v oblikovnem zakladu posodja.⁸⁷ Tako pri požaru ne gre za nasilno prenehanje življenja v naselbini: ogenj pri lesenih stavbah in odprtih ognjiščih gotovo ni bil posebno redek.⁸⁸

Druga skupina se jasno loči od prve, na njeno mesto v poznem času Ha B pa kažejo predvsem primerjave z drugimi najdišči. Stične točke med obema skupinama so slabo razvidne. V načinu pokopa se nadaljujejo tako grobovi z žarami kot tisti brez njih. Dejstvo, da je mogoče več grobov pripisati starejši skupini, lahko kaže na večje število naseljencev v tem času, ni pa takšno sklepanje tudi nujno pravilno. Na naselbini sami teče življenje ves čas Ha B tekoče in sklenjeno, tako da se zdi tako jasna ločitev na obe stopnji na grobišču gotovo precej neživljenjska, čeprav z golega tipološkega gledišča dobro razvidna.

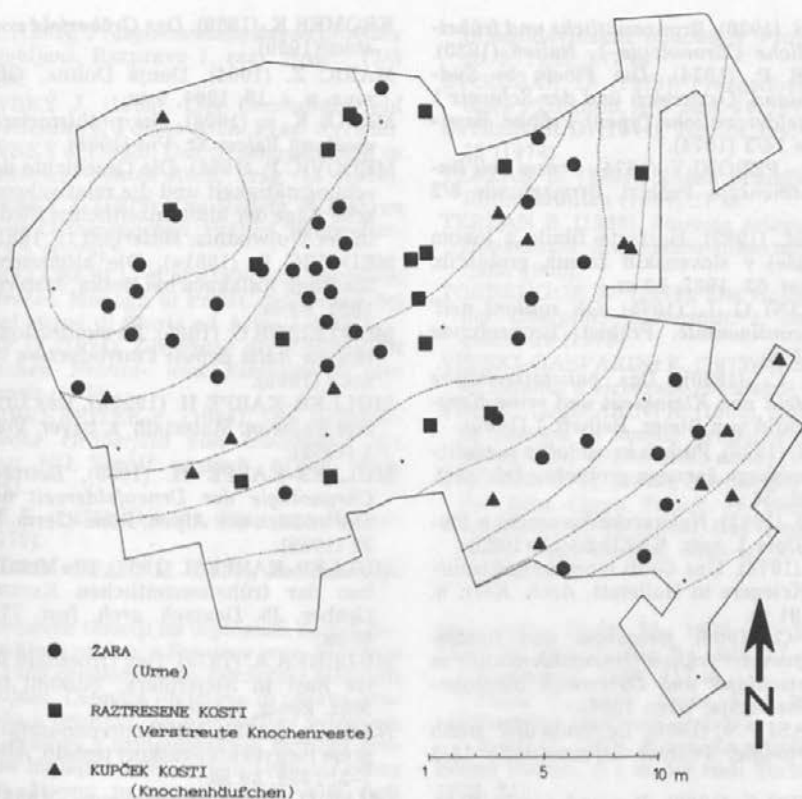
Časovno lahko grobišče povežemo s stopnjo 2 b brinjegorske naselbine, zlasti z njenimi plastmi 3–5 (raziskovanja leta 1953). Na naselbini ni bilo najti sledov tako

Sl. 4: Brinjeva gora, žarno grobišče. Lega ženskih, moških in dvojnih grobov.
 Abb. 4: Brinjeva gora, Urnengräberfeld. Lage der Frauen-, Männer- und Doppelgräber.

močne poselitve v starejši železni dobi kot v času kulture žarnih grobišč, vendar pa je nedvomno preživela večina nižinskih naselbin. Opustela je šele v 6. stoletju pr. n. š.⁸⁹

Na grobišču sicer niso bili odkriti železni predmeti ali značilne kovinske oblike novega časa (kot na primer v Rušah), vendar pa povezave z drugimi najdišči vendarle kažejo tudi na ta pozni čas. Če lahko po manjšem številu grobov druge stopnje sklepamo, da je življenje v naselbini že prestopilo svoj zenit, je gotovo v tem času upadla tudi trgovska moč naselbine. Prebivalci so sicer ob prometni poti med panonskim svetom in italjskim prostorom še lahko ujeli nekatere razvojne značilnosti, niso pa mogli več aktivno slediti modnim spremembam novega časa. Tako zrealijo grobni pridatki le bolj šibke odmeve novo nastajajoče kulturne podobe jugovzhodnoalpskega prostora.

Sl. 5: Brinjeva gora, žarno grobišče. Lega grobov z žaro, z raztresenimi kostmi ter s kupčkom kosti v grobni jami.

Abb. 5: Brinjeva gora, Urnengräberfeld. Lage der Gräber mit Urnen, mit verstreuten Knochen und einem Knochenhäufchen in der Grabgrube.

Gomilnih pokopov v samem začetku železne dobe tudi na Brinjevi gori ne gre iskati – na močne tradicije pozne kulture žarnih grobišč kažejo v Podravju zlasti plani grobovi na Lepi ravni pod Poštelo, v širšem okviru pa tudi Ljubljana, Bled in žgani pokopi na Dolenjskem. Ob možnosti, da ležijo najmlajši grobovi na neodkopanih robovih grobišča, pa je treba upoštevati tudi možnost, da so si prebivalci Brinjeve gore poiskali nov prostor za pokopavanje, kot so to gotovo storili približno ob prehodu Ha A v Ha B. Ker so pobočja Brinjeve gore – na srečo – v veliki večini pogozdena, do odkritja novih grobnih najdb ne more priti s poljedelskimi opravili in tako čakajo na nadaljnje sistematično raziskovanje.

- ÅBERG N. (1930), *Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie 1, Italien* (1930).
- BETZLER P. (1974), *Die Fibeln in Süddeutschland, Österreich und der Schweiz 1 (Urnenfelderzeitliche Typen)*. Prähist. Bronzefunde 14/3 (1974).
- BIANCO - PERONI V. (1974), *I rasoi nell'Italia continentale*. Prähist. Bronzefunde 8/2 (1974).
- BUDJA M. (1982), Harfaste fibule v lokom (tip Ruše) v slovenskih žarnih grobiščih, *Arh. vest.* 33, 1982, 59 ss.
- CARANCINI G. L. (1975), *Gli spilloni nell'Italia continentale*. Prähist. Bronzefunde 12/2 (1975).
- DOBIAT C. (1980), *Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Kleinklein und seine Keramik*. Schild von Steier, Beiheft 1 (1980).
- DULAR J. (1978), Poskus kronološke razdelitve dobovskega žarnega grobišča, *Arh. vest.* 29, 1978, 36 ss.
- DULAR J. (1982), *Halštatska keramika v Sloveniji*. Dela 1. razr. SAZU 23/12 (1982).
- EGG M. (1978), Das Grab eines unterkrainischen Kriegers in Hallstatt, *Arch. Korr.* 8, 1978, 191 ss.
- EIBNER C. (1966), *Beigaben- und Bestattungssitten der frühen Urnenfelderkultur in Süddeutschland und Österreich* (neobjavljena disertacija, Wien 1966).
- ELES MASI P. v. (1986), *Le fibule dell'Italia settentrionale*. Prähist. Bronzefunde 14/5 (1986).
- GABROVEC S. (1960), *Prazgodovinski Bled*. Dela 1. razr. SAZU 12 (1960).
- GABROVEC S. (1973), Začetki halštatskega obdobja v Sloveniji, *Arh. vest.* 24, 1973, 338 ss.
- GABROVEC S. (1983), Jugoistočnoalpska regija. V: *Praist. jugosl. zem. 4, Bronzano doba* (1983) 21 ss.
- GABROVEC S. - MIHOVIČIĆ K. (1987), Istarska grupa. V: *Praist. jugosl. zem. 5, Željezno doba* (1987) 293 ss.
- GEDL M. (1981), *Die Rasiermesser in Polen*. Prähist. Bronzefunde 8/4 (1981).
- GUŠTIN M. (1979), *Notranjska*. Kat. in monogr. 17 (1979).
- JOCKENHÖVEL A. (1971), *Die Rasiermesser in Mitteleuropa*. Prähist. Bronzefunde 8/1 (1971).
- KAERNER J. (1988), Chronologische Probleme der Rußgruppe der südostalpinen Urnenfelderkultur, *Arh. vest.* 39, 1988, 217 ss.
- KILIAN K. (1975), Trachtzubehör der Eisenzeit zwischen Ägäis und Adria, *Praeh. Ztschr.* 50, 1975, 9 ss.
- KNEZ T. (1966), Žarno grobišče v Novem mestu, *Arh. vest.* 17, 1966, 51 ss.
- KROMER K. (1959), *Das Gräberfeld von Hallstatt* (1959).
- MARIĆ Z. (1964), Donja Dolina, *Gl. Zem. muz. n. s.* 19, 1964, 5 ss.
- MISKE K. v. (1908), *Die prähistorische Ansiedlung Velem St. Vid* (1908).
- MEDOVIČ P. (1981), Die Geschichte der Forschungstätigkeit und die relativchronologische Lage der alteisenzeitlichen Siedlungen in der Wojwodina, *Materijali* 19, 1981, 13 ss.
- MEDOVIČ P. (1981a), Die alteisenzeitliche Siedlung Kalakača bei Beška, *Materijali* 19, 1981, 63 ss.
- MONTELIUS O. (1895), *La civilisation primitive en Italie depuis l'introduction des métaux* (1895).
- MÜLLER-KARPE H. (1952 a), *Das Urnenfeld von Kelheim*. Materialh. z. bayer. Vorgesch. 1 (1952).
- MÜLLER-KARPE H. (1959), *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*. Röm.-Germ. Forsch. 22 (1959).
- MÜLLER-KARPE H. (1962), Die Metallbeigaben der früheisenzeitlichen Kerameikos-Gräber, *Jb. Deutsch. arch. Inst.* 77, 1962, 60 ss.
- MÜLLNER A. (1875), Das Urnenfeld bei Maria Rast in Steiermark. Posebni odtis iz *Mitt. Zentr. Komm.* 1, 1875.
- NAGY L. (1939), A Középrepusztai (Veszprem megye) koravaskori temető, *Alba regia* 1-2, 1939, 39 ss.
- OMAN D. (1981), Brinjeva gora - 1953. Obdelava prazgodovinske keramike, *Arh. vest.* 32, 1981, 144 ss.
- PAHIČ S. (1957), *Drugo žarno grobišče v Rušah*. Razprave 1. razr. SAZU 4/3 (1955).
- PAHIČ S. (1972), *Pobrezje*. Kat. in monogr. 6 (1972).
- PAHIČ S. (1981), Brinjeva gora 1953, *Arh. vest.* 32, 1981, 71 ss.
- PAHIČ S. (1985), *Brinjeva gora 1954* (Pokrajinski muzej Maribor, 1985).
- PATEK E. (1980), Einige Daten zu den Anfängen der Früheisenzeit in Ungarn, *Situla* 20-21, 1980, 153 ss.
- PATEK E. (1982), Neue Forschungen auf dem Burgstall bei Sopron, *Ber. Röm. Germ. Komm.* 63, 1982, 105 ss.
- PETRES E. F. (1960), Früheisenzeitliches Gräberfeld in Val, *Alba regia* 1, 1960, 17 ss.
- PITTIONI R. (1954), *Urgeschichte des österreichischen Raumes* (1954).
- PODBORSKÝ V. (1970), *Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit* (1970).
- PUSI I. (1971), *Žarnogrobiščna nekropola na dvorišču SAZU v Ljubljani*. Razprave 1. razr. SAZU 7/1 (1971).

PUŠ I. (1982), *Prazgodovinsko žarno grobišče v Ljubljani*. Razprave 1. razr. SAZU 13/2 (1982).

ŘÍHOVSKÝ J. (1965), *Das Urnengräberfeld von Klentnice*. Fontes Arch. Prag. 8 (1985).

ŘÍHOVSKÝ J. (1968), *Das Urnengräberfeld in Oblekovice*. Fontes Arch. Prag. 12 (1968).

ŘÍHOVSKÝ J. (1979), *Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet*. Prähist. Bronzefunde 13/5 (1979).

RUARO LOSERI L. et al. (1977), *La necropoli di Brežec*. Monogr. di Preist. degli «Atti dei Civici Musei di Storia ed Arte» 1 (1977).

RUOFF U. (1974), *Zur Frage der Kontinuität zwischen Bronze- und Eisenzeit in der Schweiz* (1974).

SCHEIBENREITER F. (1954), *Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Hadersdorf am Kamp*, NÖ. Veröff. urgesch. Arbeit. Wien (1954).

STARÈ F. (1975), *Dobova*. Pos. muz. Brežice 2 (1975).

STRMČNIK-GULIČ M. (1985), *Raziskovanje*

prazgodovinskih obdobij v Ptuj, *Ptujski zb.* 5, 1985, 377 ss.

SVOLJŠAK D. (1973), *Prazgodovinsko grobišče v Tolminu*, *Arh. vest.* 24, 1973, 397 ss.

SVOLJŠAK D. (1974), *Tolmin*. Inv. Arch. Jug. 18 (1974).

TERŽAN B. (1984), *Ruška prazgodovina*. V: *Ruška kronika* (1984) 27 ss.

TERŽAN B. (1986), *Starejša železna doba na slovenskem Štajerskem* (disertacija, Ljubljana 1986).

TORBRÜGGE W. (1979), *Die Hallstattzeit in der Oberpfalz*. Materialh. z. bayer. Vorgesch. 39 (1979).

VINSKI-GASPARINI K. (1973), *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj* (1973).

VINSKI-GASPARINI K. (1983), *Kultura polja sa žarama sa svojim grupama*. V: *Praist. jugosl. zem.* 4, *Bronzno doba* (1983) 547 ss.

WAGNER K. H. (1943), *Nordtiroler Urnenfelder*. Röm.-Germ. Forsch. 15 (1943).

WURMBRAND G. (1879), *Das Urnenfeld von Maria Rast*. Posebni odtis iz: *Arch. Anthr.* 11, 1879.

¹ Príspevek temelji na diplomski nalogi *Nekaj značilnih grobov z Brinjeve gore*, ki je bila v letu 1985 predložena na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Celovita obdelava in objava grobišča sta v pripravi. Za prepustitev avtorskih pravic gradiva z brinjegorskega žarnega grobišča se najlepše zahvaljujem svojemu očetu Stanku. Njemu in mami Zlatki velja tudi moja srčna zahvala za vso podporo, ki sta mi jo nudila na moji študijski poti.

Dieser Beitrag beruht auf der Diplomarbeit *Nekaj značilnih grobov z Brinjeve gore (Einige charakteristische Gräber von Brinjeva gora)*, die im Jahre 1985 an der Filozofska fakulteta in Ljubljana vorgelegt wurde. Die vollständige Publikation dieses Gräberfeldes ist in Vorbereitung. Für die Publikationsrechte möchte ich meinem Vater Stanko herzlich danken. Ihm und meiner Mutter Zlatka gilt auch mein besonderer Dank für die Unterstützung, die sie mir während meines Studiums in jeder Hinsicht gewährten.

² Podrobneje o zgodovini raziskovanj na Brinjevi gori ter o rezultatih izkopavanj v letu 1953 pri Pahič S., 1981, 71 ss. Poskus razčlenitve keramičnih najdb iz tega leta pri Oman D., 1981, 114 ss. Poročilo o izkopavanjih leta 1954 podaja prav tako Pahič S., 1985.

³ Müller-Karpe H., 1959, 115 ss, Abb. 64 s kronološko shemo. V članku bodo zaradi jasnosti uporabljene kronološke stopnje, ugotovljene na posameznih najdiščih, npr. Pobrežje I in II. Tako se je zaenkrat najlaže izogniti preprostem enačenju Ha B2 na Pobrežju z istoimensko stopnjo H. Müller-Kar-

peja. Prim. Budja M., 1982, 60; Teržan B., 1984, 32. Tudi Teržan B., 1986, 21.

⁴ Kaerner J., 1988, 217 ss.

⁵ Pahič S., 1972, 15 ss, 75 s kronološko razčlenitvijo značilnih grobov.

⁶ Ruoff U., 1974, A 6 ss. Za grobišče v Kelheimu ibidem, A 1 ss, ter tudi Torbrügge W., 1979, 213.

⁷ Njegova kombinacijska tabela v tej obliki ne more služiti kot podlaga za novo časovno opredelitev ruških grobov. Tako se veliko predmetov pojavlja na njej le po enkrat, pa tudi posamezni tipi so precej ohlapno opredeljeni. Kot zgled le: amfori iz grobov 71 (Müller-Karpe H., 1959, T. 110: F71) in 99 (ibidem, T. 111: J3) kot značilni za Ha B1 – skupaj z amforo iz groba 89 (ibidem, T. 111: C9), kar naj bi harfaste fibule povezovalo s stopnjo Ha B1.

⁸ Teržan B., 1986, 23, 288, ss, 294 sl. 48 (pregledna kronološka tabela). Harfaste fibule naj bi bile – po njenem mnenju – moderne v času Ha B1–B2 (ibidem, 48).

⁹ Na primer: velika bikonična žara iz groba 7 na Pobrežju (Pahič S., 1972, T. 2: 1) s primerjavo v grobu 155 v Rušah (Müller-Karpe H., 1959, T. 114: A1), vedrasta žara iz groba 31 na Pobrežju (Pahič S., 1972, 86 profil groba) z vedrastimi žarami v grobu 128 (Müller-Karpe H., 1959, T. 113: K1) in 146 v Rušah (ibidem, T. 113: H). Postavitev pobreškega groba 31 v Müller-Karpejevo stopnjo Ha B2 pri Gabrovec S., 1983, 57 s.

¹⁰ O tem Vinski-Gasparini K., 1973, 64, 70 ss. Pregled bronastih britev v Srednji Evropi

prinaša Jockenhövel A., 1971, zlasti 24 ss. Polmesečaste britve z začetkom Ha B docela izpodrinejo poprejšnje dvorezne in se nato široko razmahnejo.

¹¹ Jockenhövel A., 1971, T. 82 s kronološkim prikazom britev v Srednji Evropi.

¹² Zaključek igle ne kaže sledov preloma, ki bi kazal na to, da je igla imela glavico.

¹³ Řihovský J., 1979, 145 ss.

¹⁴ Pahič S., 1972, 15, T. 8: 18. Tudi Gabrovec S., 1983, 57.

¹⁵ Stopnja Domamyslice ustreza približno mlajši kulturi žarnih grobišč: Řihovský J., 1979, Abb. 1 s časovno razpredelnico.

¹⁶ Müller-Karpe H., 1959, T. 164: 1.

¹⁷ Müller-Karpe H., 1959, 176, 178.

¹⁸ Marić Z., 1964, 23 ss, T. 1: 10.

¹⁹ Řihovský J., 1979, 90 s, T. 25: 458–462.

²⁰ Wagner K. H., 1943, 40.

²¹ Müller-Karpe H., 1959, 76, 91, 95, 140. Tudi Řihovský J., 1979, 91.

²² Carancini G. L., 1975, 206 s.

²³ Řihovský J., 1979, 191 ss.

²⁴ Bořitov, grob I (Řihovský J., 1979, 192 s, igla št. 1594, T. 57: 1594). Domamyslice, grob 12 (*ibidem*, 193 igla št. 1503, T. 57: 1503, T. 83: B). V grobu še igla s preprosto, neokrašeno čebulasto glavico. Za datacijo v stopnjo Domamyslice II stran 183 ob igli št. 1429). Pri Podborsky V., 1970, T. 16: 2 objavljena igla nima vrisanega okrasa vodoravnih črt. Domamyslice, grob 42 (Řihovský J., 1979, 193 igla št. 1504, T. 57: 1504. Za datacijo v stopnjo Domamyslice stran 148 ob igli št. 1096). Oblekovic, grob 1 (*ibidem*, 195 igla št. 1552, z datacijo v stopnjo Klentnice II, T. 58: 1552).

²⁵ Za Kelheim: Müller-Karpe H., 1952, 14, Tab. 2. Kritično o takšni časovni opredelitvi Ruoff U., 1974, A4, in Řihovský J., 1979, 206.

²⁶ O tem obširneje Řihovský J., 1979, 203 ss.

²⁷ Carancini G. L., 1975, 257 ss, zlasti 265.

²⁸ Starè F., 1975, T. 5: 2 (grob 6). Dular J., 1978, 38, sl. 1.

²⁹ Vinski-Gasparini K., 1973, T. 102: 19 (grob III/1910). Eadem, 1983, 588 ss, T. 89: 13.

³⁰ Carancini G. L., 1975, 203 ss.

³¹ Gabrovec S. – Mihovilić K., 1987, 303, T. 30: 18–19.

³² Kromer K., 1959, 224, T. 243: 12–13. Egg M., 1978, 196, Abb. 6: 1.

³³ Pahič S., 1972, T. 7: 17.

³⁴ Pahič S., 1972, 15, T. 4: 17 (grob 19), T. 8: 6 (grob 35), T. 12: 3 (grob 56), T. 16: 12 (grob 80), T. 23: 1 (grob 113), T. 39: 1 (brez grobne celote) in T. 27: 7 (fibula pozamenterijskega stila).

³⁵ Dobova: Starè F., 1975, T. 1: 4. Maribor-Mladinska ulica: Müller-Karpe H., 1959, T. 118: 20. Ptuj-Zgornja Hajdina: *ibidem*, T. 116: 15. Rifnik: Teržan B., 1986, 122, T. 81: 2.

³⁶ Müller-Karpe H., 1959, 132, 222, Abb. 59: 7.

³⁷ Betzler P., 1974, 149.

³⁸ O tem že Pahič S., 1972, 18 op. 5.

³⁹ Gedl M., 1981, 45 (ob britvi št. 161), T. 36: B 5.

⁴⁰ Podborský V., 1970, 79, 83.

⁴¹ Najnovejšo karto razprostranjenosti je poskusila sestaviti Teržan B., 1986, 410, karta 6. V primerjavi s Kilian K., 1975, 127, Taf. 77, prinaša predvsem popolnejšo karto jugovzhodnoalpskih najdišč (z izjemó Velema: Miske K., 1908, T. 39: 6), manjkata pa ji Kilianovi grški najdišči Vergina in Andritse-na. Prav tako bi bilo zanimivo zvedeti, od kod tako velike razlike pri kartiranju albanskih najdišč (npr. Barç, tudi Vodhene).

⁴² O njihovem izvoru iz Velema: Pahič S., 1972, 17, 19, op. 13. Pregledno o stanju raziskav pri naselbinah ruške skupine: Gabrovec S., 1983, 60 ss. Tudi Pahič S., 1968, 25.

⁴³ Grob je v okviru svojega pregleda kulture žarnih grobišč Slovenije objavil že Gabrovec S., 1983, 57, ter ga postavil v Ha B1 po kronološki shemi H. Müller-Karpeja.

⁴⁴ Pobrežje: Pahič S., 1972, T. 14: 15 (grob 70). Dobova: Starè F., 1975, npr. T. 4: 1 (grob 3), T. 11: 1 (grob 39), T. 39: 2 (grob 272), T. 50: 6 (grob 347).

⁴⁵ Pittioni R., 1954, Abb. 294, 296, 297.

⁴⁶ Vinski-Gasparini K., 1973, 69 ss (grobišče Zagreb-Vrapče), 134 ss (grobišče Zagreb-Horvati). *ibidem*, 566 ss.

⁴⁷ Pahič S., 1981, 118.

⁴⁸ Pahič S., 1972, T. 11: 10 (grob 58), T. 15: 2 (grob 73), T. 37: 2–3 (brez grobnih celot).

⁴⁹ Podrobneje o obročku z naselbine na Brinjevi gori Pahič S., 1981, 92, 110.

⁵⁰ Peschiera: Montelius O., 1895, T. 8: 11. Tudi Aberg N., 1930, 21, Abb. 39. Pianello: *ibidem*, 23, Abb. 49.

⁵¹ Pobrežje: Pahič S., 1972, T. 15: 2. Brinjeva gora: neobjavljeno v PM Maribor inv. št. A 1945.

⁵² Müller-Karpe H., 1959, Abb. 33, 34 s predmeti, značilnimi za protovillanovski čas. T. 6: 23 (Mullino della Badia), T. 85: 7 (Bismantova), T. 86: 5 (Fontanella).

⁵³ Müller-Karpe H., 1959, T. 56: 20. O tem še Betzler P., 1974, 67.

⁵⁴ Müller-Karpe H., 1959, 69 ss.

⁵⁵ Fibule s tordiranim lokom Severne Italije, zbrane pri Eles Masi P. v., 1986, 14 ss. Fontanella Grazioli: *ibidem*, 15 št. 69, T. 5: 69, najdba domnevno z grobišča. Frattesina: *ibidem*, 15 št. 70, T. 5: 70. Capriano: *ibidem*, 15 št. 74, T. 5: 74. Podobna je še fibula, ki domnevno izvira z najdišča Cavedine in po velikosti (6,1 cm) najbolj ustreza brinjegorski

(6 cm), vendar je žal brez kakršnihkoli najdiščnih podatkov (*ibidem*, 15 št. 68, T. 4: 68).

⁵⁶ Eles Masi P. v., 1986, 15. Za domnevni grob iz Capriana Carancini G. L., 1975, 224 z iglo št. 1618.

⁵⁷ Atene, Kerameikos, grobovi 42, 44, 108: Müller-Karpe H., 1962, 60 ss, za datacijo zlasti 67 ss, Abb. 3: 7, 9, Abb. 5: 8, 10, 13.

⁵⁸ Pregled zgodovine raziskav pri Jockenhövel A., 1971, 203 ss.

⁵⁹ Müller-Karpe H., 1959, 125 s, 117, Abb. 11: 1.

⁶⁰ Jockenhövel A., 1971, 205. Ročaji se kažejo v več različicah – lahko imajo rebra, lahko so tordirani, pa tudi izrastki za okroglastim zaključkom so lahko enotni ali pa dvočlenjeni. Različica v okviru tega tipa ima lahko celo trnast držaj.

⁶¹ Jockenhövel A., 1971, 206 s.

⁶² Vinski-Gasparini K., 1973, T. 104: 1. *Ibidem*, 590 z datacijo v Ha B2, 591, sl. 19.

⁶³ Müllner A., 1875, 3, T. 1: 31. Wurmbrandt G., 1879, 36, 64, 70 (tukaj pomotoma označen kot grob 21), T. 4: 11.

⁶⁴ Za datacijo groba: Müller-Karpe H., 1959, 118, 125, 118 Abb. 12, vendar ne omenja železnega držaja. Pobrežje: Pahič S., 1972, 15, 75 s kronološko razčlenitvijo grobišča, T. 27: 1. Lepa ravna: Pahič S., 1974, 43 ss, T. 5: 1. Po Teržan B., 1986, 23, naj bi se železni predmeti v Podravju pojavili že v zgodnjem Ha B.

⁶⁵ Bianco Peroni V., 1974, 59 s. O tem že Müller-Karpe H., 1959, 124, 204. Jockenhövel A., 1971, 207.

⁶⁶ Patek E., 1982, Abb. 17: 9 s polkrožno skodelico v nasprotju s plitvimi skodelami Abb. 20: 12–14. Tudi Beil. 4 s kronološkim razvojem posameznih tipov. O prehodu v železno dobo še Patek E., 1980, 153 ss.

⁶⁷ Dobiat C., 1980, npr. T. 26: 9, T. 28: 8, T. 33: 3, T. 36: 3–4.

⁶⁸ Izjema sta podobna lonca z grobišča Ptuj–Zgornja Hajdina, grob 3 (neobjavljeno, Joanneum, Graz, inv. št. 10798), grob 7 (Joanneum, Graz, inv. št. 10826) in grob 45 (Joanneum, Graz, inv. št. 10893), ki pa imajo vsi nakazan kratek, rahlo izvihan vrat, tisti iz groba 3 pa okras v obliki rebra pod njim.

⁶⁹ Puš I., 1982. Npr. T. 1: 1 (grob 260), 177 s časovno opredelitvijo. Puš I., 1971, npr. T. 35: 3 (grob 195), podobne še T. 43: 1 (grob 223). Časovna opredelitev Gabrovce S., 1973, pril. 1 s kombinacijsko tabelo.

⁷⁰ Npr. pri Medović P., 1981, 13 ss, T. 1: 1, 4. Tudi Medović P., 1981 a, 63 ss, T. 43: 3.

⁷¹ Slatinky, grob 21 (Podborsky V., 1970, T. 62, 9), grob 37 (*ibidem*, T. 47: 23), Čelehovice, grob 3 (*ibidem*, T. 41: 3), Určice, grob 216 (*ibidem*, T. 49: 3), grob 220 (*ibidem*, T. 56: 13).

⁷² Puszta Közeprepa: Nagy L., 1939, 41, 54, tab. 4: 1. Val: Petres E.F., 1960, 20, Taf. 15: 5.

⁷³ Hadersdorf: Scheibenreiter F., 1954, T. 32: 8 (grob 84), T. 38: 2 (grob 92). Podobna še T. 31: 1 (grob 75). Izbor najdb pri Řihovský J., 1979, T. 84: B (grob 75), T. 84: H (grob 92), z datacijo groba v mlajšo fazo Podoli. Časovna opredelitev groba 92 v Ha B2: Müller-Karpe H., 1959, 126. Slatinky: Podborsky V., 1970, T. 62: 4 (grob 8), T. 62: 6, 11 (grob 21), vse manjše.

⁷⁴ Ruše: Müller-Karpe H., 1959, 124 ss. Pobrežje: Pahič S., 1972, 15, T. 2: 11 (grob 7), T. 20: 1, 2 (grob 98), verjetno tudi T. 11: 3 (grob 49). Budja M., 1982, 60, jih označuje za mlajše od Ha B 2 po H. Müller-Karpeju, na podlagi primerjave žare z oblikami ljubljanskega grobišča: Starè, 1954, T. 54: 1. Puš I., 1971, T. 26: 8, T. 27: 1. Nasprotno pa Teržan B., 1986, 48, v skladu z Ruoffom U., 1974, A 6 ss, prepričano predstavlja harfaste fibule kot značilne za Müller-Karpejevi stopnji Ha B1–B2.

⁷⁵ Budja M., 1982, 59 ss s seznamom fibul tega tipa ter karto razprostranjenosti. Problematična je njegova uvrstitev fibule z najdišča Dolne Krškany (Dušek M., 1961, 63 ss, obr. 4: 8–10) k tipu Ruše. Teržan B., 1986, 302, op. 118, dvomi tudi glede fibule iz ljubljanskega groba 39. Odlomek naj bi namreč bil svitek majhne očalaste fibule, na katerega je »prilepljen fragment bronaste žice, ki lahko pripada ali fragmentu velike očalarke ali zapestnici«.

⁷⁶ Betzler P., 1974, 85 glede fibule tipa Ruše na grobišču Hadersdorf. K temu je omenjeno nasprotje pri Ruoff U., 1974, A 6 ss, A 7, Abb. A 2.

⁷⁷ Müller-Karpe H., 1959, 117, Abb. 11. Pahič S., 1972, 75 s kronološko razčlenitvijo grobišča.

⁷⁸ Tako, npr., v Tolminu: Svoljšak D., 1973, 409, T. 3: 27 (grob 441). Tudi Svoljšak D., 1974, Y 170: 1. Grob je na podlagi polmesečaste fibule postavljen v stopnjo Sveta Lucija I a.

⁷⁹ Ruše: Wurmbrand G., 1879, 34 ss. Marijbor–Pobrežje: Pahič S., 1972, 12. Ruše II: Pahič S., 1957, 41.

⁸⁰ Ptuj–Rabelčja vas: Strmčnik-Gulič M., 1985, 377 ss. Ptuj–Zgornja Hajdina: Pahič S., 1974, 41.

⁸¹ Dobova: Starè F., 1975, T. 23: 7 (grob 164) in T. 46: 6; 47: 2 (grob 315). Ljubljana: Puš I., 1971, 83 ss, priloga s preglednico. Novo mesto: Knez T., 1966, 66 ss.

⁸² Kombinacijski tabeli sta bili izdelani s pomočjo programa ARHEOSORT na računalniku BBC Master 128 T. Program je napisan v jeziku BASIC (Microsoft Basic) in je brez večjih prilagajanj primeren za vse vrste računalnikov. Z njim je mogoče v kratkem času

preveriti večje število kombinacijskih tabel in na ta način izbrati najboljše zaporedje. Njegov potek: VPIS / VČITANJE podatkov – (DOPOLNJEVANJE podatkov) – (TISKANJE podatkov) – (SHRANJEVANJE podatkov) – SPREMEMBA VRSTNEGA REDA grobov oziroma tipov – TISKANJE podatkov – (SHRANJEVANJE podatkov).

⁸³ O otroških grobovih starejše kulture žarnih grobišč na območju Vzhodnih Alp in jugovzhodne Nemčije: Eibner C., 1966, 258 ss.

⁸⁴ Pahič S., 1972, 32, T. 7: 9–11.

⁸⁵ Pahič S., 1972, 22, T. 1: 2–6 (grob 3), 23 s, T. 2: 1–16 (grob 7).

⁸⁶ Ruše: Müller-Karpe H., 1959, 116 ss, 118, Abb. 12. Ljubljana: Gabrovec S., 1973, 338 ss.

⁸⁷ Najočitnejša razlika med plastema 3 in 4 se kaže v prenehanju pojavljanja posod, ki so imele notranji rob ustja profiliran. O tem Pahič S., 1981, 84 ss. Tudi Oman D., 1981, 150.

⁸⁸ Za raziskovanja v letu 1953 Pahič S., 1981, 71 ss. Tudi Oman D., 1981, 144 ss. Poročilo o izkopavanjih leta 1954 Pahič S., 1985.

⁸⁹ Pahič S., 1981, 119. Pahič S., 1985, 15, 17 s časovno razpredelnico poselitve Brinjeve gore.

DAS URNENFELDERZEITLICHE GRÄBERFELD VON BRINJEVA GORA¹

Zusammenfassung

Der wichtigste Fundort der Gegend am südöstlichen Pohorje ist zweifellos Brinjeva gora, wo sich Besiedlungsspuren aus unterschiedlichen Zeiträumen abzeichnen, von der Bronzezeit bis zum Ausgang der Antike (Abb. 1).² Der Fundort wurde im Jahr 1953 entdeckt und im folgenden Jahr begann die elfjährige systematische Erforschung unter der Leitung von S. Pahič. Während der Ausgrabung der Siedlung wurden am Südosthang der Brinjeva gora oberhalb des Dorfes Gračić 75 Gräber freigelegt, anlässlich der topographischen Sondierung im Jahr 1985 wurden aber noch zwei weitere Bestattungen entdeckt (Abb. 2).

Die Nekropole liegt auf einem allmählich ins Dravinjtal abfallenden Hang. Im Nordwestteil, der seinen höchsten Punkt darstellt, ist er scharf vom anderen Teil des Abhanges getrennt, wogegen er an der Süd- und Ostseite allmählich bis zum Rande eines Vorsprungs abfällt, wonach er wieder steiler abwärts verläuft.

Die Gräber der Nekropole von Brinjeva gora bieten keine eigene selbständige innere Chronologie die mit dem dreiteiligen Schema von Ha B, wie es H. Müller-Karpe für den Bereich der Südostalpen aufgestellt hat, vereinbar wäre.³ Dieser Beitrag verfolgt nicht die Absicht, die Berechtigung bzw. Unberechtigung der Ruše-Aufteilung zu erörtern, diesem Problem wurde mehr Raum an anderer Stelle gewidmet.⁴ Daß das dreiteilige Schema Ha B in den Ostalpen nicht gerade festest verankert ist, wurde zwar schon öfters betont, am Material der Nekropole in Ruše selbst jedoch bisher noch nicht überprüft.

Bei der Bearbeitung des Urnenfeldes auf Pobrežje konnte S. Pahič die dortigen Gräber nur in zwei Stufen aufteilen, wobei es sich um die ältere und die jüngere Phase des Ha B-Zeitraumes handelt.⁵ Auch U. Ruoff hat aufgrund der Kombinationsmethode die Richtigkeit der dreiteiligen Aufteilung in Ruše bezweifelt.⁶ Zwar hegte er keine Zweifel betreffs der westlichsten Gräbergruppe der Nekropole sowie ihrer Einordnung in Ha B3, wohl jedoch über die Aufteilung in Ha B1 und B2. Dabei deutete er die Stellung der Harfenfibel sogar in der älteren Phase an.⁷ Gerade die Abgrenzung der älteren, reicher gestalteten Brillenfibeln von den jüngeren Harfenfibeln ist indes auf Pobrežje gut ersichtlich. Diese Problematik hat flüchtig auch B. Teržan berührt, die größtenteils unkritisch die Ansicht U. Ruoffs hinsichtlich der Verbindung von Ha B1 und B2 im ersten Gräberfeld von Ruše übernommen hat. Die Ruše-Gruppe im allgemeinen bestimmt sie jedoch schon als I. und II. Stufe bzw. als Vorstufe der Eisenzeit in der slowenischen Steiermark – Štajerska.⁸ Das Hauptproblem ist eben die Parallelisierung der dritten Ruše-Stufe mit den jüngeren Funden aus den benachbarten Fundorten. Daß die von H. Müller-Karpe in Ha B3 datierten Gräber nicht selbstverständlich jünger sind als die Gräber der jüngeren Stufe von Pobrežje, zeigen einige wechselseitige Vergleiche beider Nekropolen.⁹

Die Gräber von Brinjeva gora konnten einstweilen nur in eine ältere und eine jüngere Gruppe aufgeteilt und rahmenmäßig in die Zeit der jüngeren Urnenfelderkultur eingeordnet werden (Ha B).

Der charakteristischste Vertreter der älteren Stufe ist Grab 30, das mit seinem mannigfaltigen Inventar eine Doppelbestattung verrät. Sein Alter bezeugt es mit dem Fragment eines

zweischneidigen Rasiermessers, dessen Leben noch gänzlich in die Zeit vor Ha B gehört (Taf. 1: 2).¹⁰⁻¹¹

Desgleichen gehört zu den älteren Gegenständen im Grab die Nadel mit ein wenig verdicktem Hals sowie dem sog. »Teppichornament« zwischen den Querlinien (Taf. 1: 1).¹² Ihrer Form nach gehört die Nadel der breiteren Familie der Kolbenkopfnadeln an, die J. Řihovský im Ostalpenbereich in drei Gruppen aufgegliedert hat: Nadeln, deren Kopf einen breiteren hutförmigen Aufsatz hat; Nadeln mit einfachem, walzenförmigem oder konischem, kolbenförmigem Kopf sowie Nadeln mit zigarrenförmig verdicktem Kopf.¹³ Die Nadeln mit einfachem Kolbenkopf haben die größte Verbreitung zur Zeit der Stufen Baierdorf und Velatice, vereinzelt können sie jedoch noch in die Zeit der jüngeren Urnenfelderkultur andauern. Eine derartige Nadel wurde auch auf Pobrežje gefunden, wo sie, vergesellschaftet mit einer Urne, sicher eines der dortigen ältesten Gräber bestimmt.¹⁴ Die Nadeln mit zigarrenförmig verdicktem Kopf sind etwas jünger – in Mähren und Böhmen treten sie in der Stufe Domamyslice auf.¹⁵ Die Nadel mit dem zigarrenförmigen Kopf und dem sog. »Teppichornament« ist auch aus dem Fundort mit dem zigarrenförmigen Kopf nachgewiesen.¹⁶ Der dortige Hortfund wird in die Zeit Ha B1 gesetzt.¹⁷ Unter den Analogien kann noch die Nadel aus der Siedlung in Gornja Dolina angeführt werden, die von Z. Marić unter die charakteristischen Gegenstände der Phase Ia von Donja Dolina eingeordnet wird (1200–1000).¹⁸

Das zweite charakteristische Merkmal der Nadel ist die Verzierung mittels abwechselnder Pseudo-Tordierung. Eine solche Verzierungsweise kennen die Kolbenkopfnadeln nicht, obwohl daran das abwechselnde sog. »Tannenzweigmuster« erinnert. Die Verzierung mittels abwechselnder Tordierung ist in den Ostalpen kennzeichnend für den Typ Graz, wie ihn J. Řihovský bestimmt hat.¹⁹ In der Schweiz sind sie in der entwickelten Ha A zu finden, und in diese Zeit werden sie ebenfalls in Nordtirol gesetzt.²⁰ Nach H. Müller-Karpe Feststellungen kommen sie in der Zeit der Stufe Peschiera in Italien nicht vor, gehören aber dort in die Frühphase der kleinen Bogenfibeln, was dem 11. oder 10. Jh. v.u.Z. entsprechen würde.²¹ G. L. Carancini hat derartige Nadeln in den Typ Ala vereint und rahmenmäßig in das dortige »bronz finale« bzw. in die »Protovillanova-Zeit« eingeordnet.²²

Zu den älteren Formen ist zweifellos noch die Nadel mit großem vasenförmigem Kopf zu zählen (Taf. 1: 3). Für die Nadel von Brinjeva gora ist namentlich die Verzierung mit Horizontallinien charakteristisch. Im Ostalpenbereich gehören die meisten in die Stufe Domamyslice II und Klentnice II.²³⁻²⁴ H. Müller-Karpe hat zwar solche Nadeln in seine Stufe Ha B2 in Kelheim eingeordnet, doch ist eine solche Einordnung lediglich aufgrund der Horizontalstrigraphie ziemlich fragwürdig.²⁵ Trotz der Diskussionen, ob die Trennung der Nadeln mit großem vasenförmigem Kopf von jenen mit kleinem Kopf auch chronologisch sein kann, darf die allgemeine Entwicklung zu Nadeln mit kleinerem Kopf in der jüngeren Urnenfelderzeit nicht übersehen werden.²⁶ Unter den norditalischen Vasenkopfnadeln gibt es fast keine mit größer gestaltetem Kopf. Zahlreiche Funde weisen aber darauf hin, daß sie dort in der Zeitspanne zwischen dem 9. und 8. Jh. v.u.Z. verbreitet waren.²⁷

Die Nadel mit großem bikonischem Kopf und verdicktem tordiertem Hals (Taf. 1: 4) ist in anderen Fundorten chronologisch nicht gerade fest verankert, doch erhärtet eben das Grab auf Brinjeva gora ihre Datierung in Dobova in die dortige dritte Stufe. So hat sie J. Dular aufgrund ihrer Vergesellschaftung mit der Tasse mit übergreifendem Henkel eingeordnet, die den Leittyp dieser Dobova-Stufe vorstellen soll.²⁸ In Hinblick auf die Analogie aus Dobova hat K. Vinski-Gasparini die derartige Nadel aus Velika Gorica in dieselbe Periode datiert.²⁹ Die italienischen Nadeln von ähnlichen Formen hat G. L. Carancini als Typ Marco bestimmt und auf ihr Leben in der Zeit »bronz finale« hingewiesen.³⁰ Die zwei derartigen Nadeln aus der Nekropole in Nesactium (Vizače) werden im Rahmen der jüngeren Phase der istrischen Stufe I vorgestellt, was nach den Verknüpfungen mit Dobova die beginnende Ha B darstellen soll.³¹ Beide unterscheiden sich von den Nadeln von Brinjeva gora und jener von Dobova und Velika Gorica durch ihren glatten Hals. Eine völlig gleiche Nadel wurde im Urnengrab 123 in Hallstatt geborgen, das jedoch anhand des rhombischen Gürtelhakens in die beträchtlich spätere Ha D eingeordnet wird.³²

Andererseits verrät die Brillenfibel mit dreifacher Achterschleife und reichen Anhängern (Taf. 1: 6), daß Grab 30 dennoch in die frühe Ha B gehört. Die schönste Vertreterin derartiger Fibeln findet sich im Grab 32 auf Pobrežje.³³ Insgesamt kamen dort nicht weniger als 8 Brillenfibeln an den Tag, bei denen die Achterschleife mehrfach gewunden ist. Zusammen mit der noch gänzlich im Posamentierstil ausgeführten Fibel gehören sie deutlich in die dortige ältere Stufe.³⁴ Die benachbarten Fundorte haben erheblich weniger solchen Schmucks geliefert.³⁵ H. Müller-Karpe hat zwar solche Fibeln wegen der Analogien mit den Vierspiralfibeln

aus Mittel- und Süditalien in die jüngste Stufe Ha B 3 gestellt, konnte dies jedoch nicht fester fundiert rechtfertigen.³⁶ Auch P. Betzler wollte in solchen Fibeln aus den Fundorten im Dravagebiet eine Verwandtschaft mit den mitteleuropäischen Vierspalfibeln sehen.³⁷ Die Funde von Pobrezje und jetzt noch von Brinjeva gora bieten jedoch ein gegensätzliches Bild – die mehrfach gewundenen Achterschleifen verraten eine bereits bei den Posamentieriefibeln bezugte Tendenz nach Erreichung größerer Wirkungen mittels Spiralen.³⁸

Das nördlichste bisher nachgewiesene Beispiel stellt der Hortfund aus dem polnischen Witowice dar, der sicher als unmittelbarer Import aus dem pannonischen Bereich anzusehen ist.^{39–40} Derartige Fibeln, in der Regel ohne Anhänger, sind ebenfalls aus dem albanischen bzw. griechischen Bereich bekannt. Dort werden sie schon an den Beginn der Eisenzeit bzw. rahmenmäßig zwischen das 12. und 9. Jh. v.u.Z. eingeordnet und entsprechen formal gänzlich den lokalen Brillenfibeln mit einfacher Achterschleife.⁴¹

In die ältere Stufe kann desgleichen Grab 35 eingereiht werden, worin außer einer Brillenfibel mit Anhängern auch eine Amphore mit scharfem Knick (Taf. 1: 10) sowie zwei Bandringe gefunden wurden (Taf. 1: 9, 11).⁴² Die Amphore kennzeichnet ihre ziemlich scharf ausgeprägte konische Form sowie der höhere leicht ausgezogene Hals, vor allem jedoch die schräge Kannelierung an der größten Peripherie. Da es infolge der individuellen Ausführung der Keramikerzeugnisse manchmal schwer ist, genauere Analogien zu finden, wäre bei diesem Gefäß nur auf einige Gefäße mit ähnlichen Merkmalen aus anderen Fundorten hinzuweisen. Auf Pobrezje wurde eine Amphore mit schärferen Formen, in die dortige erste Stufe gesetzt und die schärfere Ausgestaltung läßt sich ebenso mit den Gefäßen von Dobova verbinden.⁴⁴ Vielleicht könnte man bei der schrägen Kannelierung an der größten Gefäßperipherie von typologischen Resten der Gruppe Baierdorf – Velatice sprechen, wo diese Ornamentierung sehr verbreitet war.⁴⁵ Daß diese Kulturgruppe ihre Einwirkungen auch ziemlich weit südwärts ausstrahlte, zeigen deutlich einige Funde aus dem kroatischen Zwischenstromland.⁴⁶ Auch den Aufschwung der Siedlung auf der Brinjeva gora in der Zeit Ha A begleiten neue Formen, die sich aus dem Ostalpenbereich zu uns verbreiten.⁴⁷

Ein interessantes Beispiel stellen zwei Bandohrringe dar, bei denen an einer Seite das Ende zu einem Haken verengt ist, während an der anderen Seite ein Loch zum Zusammenstecken angebracht ist (Taf. 1: 9, 11). Derartige Bandringe sind in diesem Zeitabschnitt selten – außer den ziemlich zahlreichen Exemplaren auf Brinjeva gora selbst sind sie aus den benachbarten Fundorten nur auf Pobrezje bekannt.⁴⁸ In Dobova und in der Frühstufe von Ljubljana sind sie nicht belegt, interessant ist indessen, daß keine unter dem bekannten Fundbestand aus den Nekropolen in Ruše, Maribor und Hajdina erscheinen. Aus der Siedlung auf der Brinjeva gora ist nur ein Exemplar bekannt: es lag in den Fundamenten des Gebäudes E und stammt demnach aus der obersten Lage der Schicht Ha A. Seine Verzierung aus eingeritzten schrägen Stricheln stimmt indes nicht mit der Dekoration der Ringe aus der Nekropole überein, die hauptsächlich mit einem Ornament aus getriebenen Punkten verziert oder ohne Verzierung sind.⁴⁹ In Italien hat N. Åberg solche Ringe als einen der charakteristischen Typen der norditalischen Spätbronzezeit bezeichnet. Der Bandarmring, verziert mit zwei getriebenen Linien am Rand sowie einer punktierten Zickzacklinie dazwischen ist auch aus der Nekropole in Pianello bekannt.⁵⁰ Trotz der erheblichen räumlichen Entfernung überrascht aber die gleiche Verzierung auf dem Bandring aus Grab 73 auf Pobrezje und auch auf Brinjeva gora wurden zwei ähnlich verzierte Ringe in den Gräbern 5 und 33 geborgen.⁵¹

Eben mit dem letztgenannten Grab ist aber durch einen dickeren und schmaleren Bandring auch Grab 27 verbunden, gekennzeichnet durch eine einschleifige Bogenfibel mit tordiertem Bügel (Taf. 1: 5). Die Herkunft derartiger Fibeln steht in Zusammenhang mit dem italischen Raum, wo sie in den Nekropolen von Müllino della Badia, Bismantova und Fontanella im 11. und 10. Jh. v.u.Z. erscheinen.⁵² In Pianello folgen Bogenfibeln mit tordiertem Bügel dem Horizont der Violinbogenfibeln.^{53–54} Die norditalischen Fibeln werden in die Zeit »bronzo finale« eingeordnet.^{55–56} Fibeln mit schlankem tordiertem Bügel und schmalen Fuß kamen in Griechenland in den Gräbern der submykänischen Periode an den Tag. Sie gehören zu den ersten Fibeln mit aufgebogenem Bügel und wurden ins 11. Jh. datiert.⁵⁷

In den älteren Zeitraum gehört auch das halbmondförmige Rasiermesser aus Grab 12, dessen Rücken in der Mitte geknickt ist (Taf. 1: 8). Die allgemeine typologische Entwicklung dieser Rasiermessergattung hat bereits O. Montelius vorgelegt, der das Vorwärtsrücken des Rückenknicks zum Griff festgestellt hat.⁵⁸ H. Müller-Karpe hat diese typologische Entwicklung an die dreifache Einteilung der Stufe Ha B geknüpft.⁵⁹ Das Rasiermesser von Brinjeva gora läßt sich mit jenen des Typs Obelkovic verbinden, wie ihn A. Jockenhövel bestimmt hat.⁶⁰ Zeitlich gehören die meisten Rasiermesser dieses Typs in den Ostalpen in die beginnende Ha

B, was in den Nekropolen von Klentnice und Domamyslice am offensichtlichsten ist.⁶¹ Grab II/1910 aus Velika Gorica hat K. Vinski-Gasparini aufgrund der Harfenfibel in Müller-Karpes Stufe Ha B2 eingeordnet, während das Rasierrmesser aus diesem Grab mit seinem tordierten Dorngriff eher eine Variante im Rahmen des Typs Oblekovic darstellt.⁶² Ein Rasierrmesser mit ähnlichem Dorngriff wurde auch in Grab 31 aus Ruše entdeckt, hat jedoch schon einen eisernen Griff.⁶³ H. Müller-Karpe hat dieses Grab in Ha B1 datiert, es könnte jedoch aufgrund der Gefäßformen auch jünger sein – insbesondere wegen der Urne, für die sich gewisse Ähnlichkeiten in Grab 114 a der jüngeren Stufe von Pobrežje und sogar im Urnengrab 1 aus Lepa Ravna unterhalb von Poštela finden lassen.⁶⁴ Die italienischen Rasierrmesser aus den Nekropolen Fontanella und Bismantova gehören in den Horizont der frühen Bogenfibeln und sind, wie V. Bianco Peroni feststellt, zweifellos mit den mitteleuropäischen gleichzeitig.⁶⁵

Im Gegensatz zu der älteren Nekropolenstufe, in der die Keramik fast zu wenige Verbindungen bot, läßt sich ihre jüngere Stufe auch anhand dieser bestimmen. In dieser Zeit erscheinen auf Brinjeva gora niedrige, breitere Schalen, die am Ausgang der Urnenfelderkultur die früher so charakteristischen kleineren halbkugelförmigen Tassen überwiegen. Völlig setzen sich dann derartige Formen in der Althallstattzeit durch.

Während die Schale aus Grab 10 (Taf. 2: 7) noch in ihrer höheren Form auftritt, sind die zwei aus Grab 11 und 24 (Taf. 2: 5) schon ausgesprochen niedriger. Solche Schalen erscheinen am Ende der jüngeren Stufe von Pobrežje und ebenso treten sie auch in der Nekropole Burgstall bei Sopron an die Stelle der urnenfelderzeitlichen Tassen und werden zum führenden Typ in der dortigen zweiten Stufe.⁶⁶ Im slowenischen Gebiet kommen sie nicht so häufig vor; mehr finden sich danach in der hallstattzeitlichen Nekropole in Kleinklein.⁶⁷ Daß die derartige niedrige Gestaltung auch auf die vorherigen halbkugelförmigen kleinen Tassen übertragen wurde, ist auch an jener aus Grab 31 zu ersehen (Taf. 2: 4).

In den Gräbern 10 (Taf. 3: 1) sowie 11 erscheint desgleichen ein eimerförmiger Topf ohne ausgeprägten Hals. Die Fundorte der Urnenfelderkultur im Dravabereich kennen solche Gefäße nicht.⁶⁸⁻⁶⁹ Man könnte auch behaupten, daß sie der Form nach eher zu den alltäglichen Vorratsgefäßen der Siedlungen gehören.⁷⁰ Interessant ist gleichfalls das Vorkommen ähnlicher Töpfe in den mährischen Gräbern, so z.B. in den Gräberfeldern Slatinky, Čelchovice, Určice, die in der Regel dicht unterhalb der Mündung Henkel bzw. Griffe aufweisen.⁷¹ Eimerförmige Töpfe sind auch aus dem ungarischen Raum bekannt, so z.B. aus dem Fundort Pusztá Kőzéprepas (Grab 14), wie auch aus der Nekropole Val (Grab 15).⁷²

Die Einordnung dieser Gräbergruppe in die jüngere Zeit wird auch durch den henkellosen Gefäßtyp von bauchiger Form und unausgeprägt gestaltetem Mundrand aus Grab 24 untermauert (Taf. 3: 3). Solche Formen tauchen gegen Ende der Urnenfelderkultur auf und sind im Ostalpenbereich eine allgemeine Erscheinung. Man kann sie z.B. in der Nekropole Hadersdorf aufspüren, wo die Gräber mit diesem Gefäßtyp von der Mitte der Stufe Ha B weiter noch in die Zeit der jüngeren Phase Podoli datiert werden, wie auch in der Nekropole Slatinky in Mähren, wo die Verzierung mit breiten schrägen oder vertikalen Kanneluren sehr häufig auftritt.⁷³

Desgleichen zählt in die jüngere Stufe der Nekropole Grab 31 mit der Harfenfibel (Taf. 2: 3) sowie zwei Krügen (Taf. 2: 1-2), einem Töpfchen, einer kleineren seichten Tasse (Taf. 2: 4) sowie noch einigen Bronzebeigaben. Die Harfenfibeln hat H. Müller-Karpe aufgrund der Horizontalstratigraphie in Ruše in die Zeit Ha B2 gesetzt, auf Pobrežje scheinen sie hingegen etwas jünger zu sein – sie wurden in die zweite Stufe der Nekropole eingeordnet.⁷⁴ Weil sich die Typen Roggendorf sowie Hadersdorf und der Typ Ruše im Südostalpenbereich gegenseitig ausschließen, wird das Fragment von Brinjeva gora zweifellos zu dem letztgenannten zu zählen sein.⁷⁵ Dagegen bleibt ihre allgemeine Eingliederung in Müller-Karpes Stufe Ha B2 fraglich. Im Ostalpenraum setzen sich die Harfenfibeln des Typs Roggendorf und Hadersdorf noch in die Alteisenzeit fort. Demzufolge ließe sich auch das Leben des Typs Ruše in den Südostalpen dem Ausgang der Stufe Ha B zuschreiben.⁷⁶

In Grab 31 ist interessant auch die Anwesenheit beider Krüge mit übergreifendem Henkel (Taf. 2: 1-2), wie sie in den Gräbern der älteren Stufe auf Brinjeva gora nicht zu finden sind. Obwohl die Krüge in Ruše in den Gräbern aller drei Stufen vorkommen sollen und auch auf Pobrežje in beiden Stufen entdeckt wurden, gehört jedoch ihre Blütezeit zumindest auf Pobrežje in die jüngere Zeit.⁷⁷

Das Bild der jüngeren Stufe ergänzt ferner die Nadel mit kleinem bikonischem Kopf sowie nur leicht verdicktem tordiertem Hals aus Grab 52 (Taf. 3: 2). Ihre typologische Entwicklung bindet sich eng an die Nadeln mit größerem Kopf und ausgeprägt verdicktem tordiertem Hals, die für die ältere Stufe der Nekropole auf der Brinjeva gora charakteristisch sind. Solche

Nadeln verraten nochmals die allgemeine Tendenz der jüngeren Urnenfelderkultur zu verkleinerten, feiner gestalteten Formen.⁷⁸

Die Formen der Grabgruben ließen sich nur in einigen Fällen feststellen. Die meisten Gräber lagen nämlich außerordentlich seicht unter der Erdoberfläche, und waren in die einheitliche Schicht des braunen Waldlehms eingegraben. In den meisten Gräbern war kein die Grenzen der Grabgrube bezeichnender Leichenbrand anwesend. So waren die Urnen einfach in die Erde gestellt, ebenso die frei liegenden Häufchen der Knochenreste. Insofern sich feststellen ließ, hatten die Grabgruben einfache runde bzw. ovale Formen mit mehr oder weniger steil abfallenden Wänden. Der Brauch, die Grabgruben mit Steinen zu belegen, war ziemlich verbreitet, doch waren diese Grabbelage nicht sehr sorgfältig ausgeführt (z.B. **Taf. 4:** 3-4; 5: 12, 24; 6: 38). Vermutlich dürften eine Art Belag auch die Steine der felsigen Grundlage dargestellt haben, so bei den Gräbern 2, 10, 30 (**Taf. 4:** 2; 5: 10; 6: 30). Mehrere Urnen bzw. Gräber waren mit Steinen überdeckt, z.B. Grab 2 (**Taf. 4:** 2), Grab 3 (**Taf. 4:** 3) sowie die Gräber 25, 32, 36. Im Grab 10 war die Urne mit einer Schale überdeckt (**Taf. 5:** 10), in Grab 6 mit einem Deckel. Der große Stein über Grab 24 (**Taf. 5:** 24) diente ohne Zweifel auch als Oberflächenkennzeichnung. Auch die übrigen Gräber müssen äußerlich sichtbar gewesen sein – keine der neuen Bestattungen hat die vorherige gestört.

Im Rahmen der Brandbestattung zeichnen sich auf der Brinjeva gora zwei Gruppen ab: von den 71 Gräbern (11 zerstört, einige mit Doppelbestattungen) enthalten 42 Gräber (59 %) Urnen, in den übrigen 41 % lagen die Knochen hingegen frei im Erdreich, entweder in der Grabgrube zerstreut (25 %) oder in geschlossenen Häufchen (16 %). Bei den Urnengräbern befand sich nur in 2 Fällen in der Urne noch irgendetwas Keramik (3 %), in 14 Gräbern waren nur Knochen (20 %) und in 26 Gräbern lagen neben den Knochen noch Beigaben, Bronzegegenstände oder Spinnwirtel (36 %).

Im Unterschied zu den Gräbern der Ruše-Gruppe waren auf Brinjeva gora in den Gräbern keine großen Urnen zu finden. Zwar läßt sich dies am leichtesten mit der Tatsache erklären, daß das felsige Gelände die Vergrabung von großformatigen Gefäßen nicht ermöglichte, andererseits kann das jedoch auch auf unterschiedliche Bestattungsbräuche hinweisen. So gab es z. B. in der ersten Ruše-Nekropole nicht weniger als 63 % von Gräbern mit großen Urnen, auf Pobrežje 46 %, wogegen die zweite Ruše-Nekropole nur drei Bestattungen in etwas größerer Urne kennt.⁷⁹ Ebenso fehlen sie in Rabelčja vas in Ptuj und auch auf Zgornja Hajdina bei Ptuj waren große Urnen offensichtlich eher eine Ausnahme als die Regel.⁸⁰ Außerhalb der Dravaregion entsprechen den Großformen lediglich zwei Gefäße in Dobova, dagegen sind sie kennzeichnend für Ljubljana (ungefähr 90 %) und Novo mesto (ungefähr 80 %).⁸¹

In nahezu der Hälfte der Fälle wurden als Urnen Amphoren verwendet (19 Gräber), etwas häufiger erscheinen noch bauchige Gefäße mit Rippen bzw. Griffen an der Peripherie (4 Gräber). Die übrigen Gefäßformen, wie z.B. einhenkelige Amphoren, krugähnliche Töpfe, Krüge, eimerförmige Töpfe kommen nur vereinzelt vor.

Auf das Geschlecht der Verstorbene ließ sich nur aufgrund der Grabbeigaben schließen, da die Knochenuntersuchungen noch nicht durchgeführt worden sind. Mit Hilfe der Kombinationsmethode zeigten sich klare Resultate, wie aus Beilage 1 ersichtlich ist.⁸² Es zeigten sich zwei scharf getrennte Beigabengruppen ab: einerseits verknüpfen die erste Gruppe Spinnwirtel, Nähadeln und Fibeln (Typen 1-3) und hinzu gesellen sich außerdem Armringe (Typen 4-6) sowie unterschiedliche kleinere Ringe (Typen 7-9). Eine geschlossene Sondergruppe stellen Bandringe mit Öse und Haken dar (Typ 14). Auch die Halsringe (Typ 17) die nicht immer als charakteristische Frauengegenstände vorgestellt werden können, sind hier mit Fibeln, Spinnwirteln und Armringen vergesellschaftet.

Andererseits wurden Nadeln (Typ 22) größtenteils ohne andere Bronzebeigaben gefunden, in vereinzelt Fällen vergesellschaftet mit Rasiermessern (Typ 21) bzw. einem Schleifstein (Typ 23).

In zwei Gräbern berühren sich beide Beigabengruppen: Grab 30 war leider bereits gestört, es handelt sich jedoch hier um eine Doppel- bzw. sogar dreifache Bestattung; neben einer Fibel traf man auf drei Nadeln und Fragmente zweier Rasiermesser. Bei Grab 73 ist aus dem Klingensfragment nicht ersichtlich, ob es um ein Rasiermesser oder ein Messer geht, so daß die Frage der Geschlechtszugehörigkeit des Grabes offen bleibt.

Die Frage der Kindergräber bleibt ungelöst – sicher sind sie sowohl unter den Gräbern mit Frauenbeigaben als jenen mit Männerbeigaben, wie auch jenen mit lediglich Keramikinventar bzw. jenen ohne jegliche Beigaben zu suchen. Ausgeprägte Miniaturformen von Gefäßen, die auf Kindergräber weisen würden, waren nicht zu entdecken.⁸³

Der Vergleich der Metallbeigaben mit den Gräbern auf Pobrežje ist ziemlich klar – auch dort sind die Gräber mit Nadeln (Typ 22) deutlich von jenen mit anderen Schmuckgattungen getrennt – beide Gruppen berühren sich lediglich bei Grab 29, wo außer einer Nadel noch ein tordierter Armring gefunden wurde.⁸⁴ Messer kamen nur in Gräbern mit Frauenmerkmalen (Grab 3; Fibel, Grab 7; Spinnwirtel, Fibel) zutage,⁸⁵ so daß der Schleifstein (Grab 23) auch in ein Frauengrab gelegt worden sein kann. Auf Pobrežje sind Halsringe (Typ 17) nur mit Frauenschmuck vergesellschaftet, in 4 Fällen waren sie die einzige Grabbeigabe. Noch mehr als auf Brinjeva gora ist hier das Problem der Männergräber interessant – anhand der Metallbeigaben lassen sich 53 Gräber mit charakteristischen Frauenbeigaben und nur 13 mit charakteristischen Männerbeigaben aufzählen. Bis die Analysen der Knochenreste durchgeführt sind, wäre es sicher möglich, mit eingehenderen Vergleichen der Grabkeramik zumindest teilweise zur Erhellung dieser Frage beizutragen.

Als Doppelgräber werden auf Brinjeva gora jene Gräber bezeichnet, die gemischte Männer- und Frauenbeigaben enthalten (wie z.B. Grab 30) sowie jene, die Knochenreste in zwei Gruppen führen. Dabei handelt es sich nicht um die Trennung der in der Urne versammelten Knochen von dem im Leichenbrand unter der Urne zerstreuten, sondern um deutlich voneinander getrennte Knochenreste – so in den Gräbern 15 (Taf. 5: 15), 38 (Taf. 6: 38), 39 (Taf. 6: 39), 54 (Taf. 7: 54) und 57.

Die Horizontalstratigraphie der Nekropole von Brinjeva gora sagt auf den ersten Blick nicht viel aus. Hier lassen sich keine Spuren einer Verbreitung von Ost nach West wahrnehmen, die in groben Umrissen in Ruže zu erkennen sein soll, wo sich die jüngsten Gräber vorwiegend im Westteil der Nekropole befinden, wie auch in Ljubljana, wo sich die Bestattungsgruppen von Ost nach West verbreitet haben sollen.⁸⁶ Die Ausbreitung der Nekropole hat hier das Gelände selbst diktiert (Abb. 3): anfangs fanden die Bestattungen auf dem Gipfel des kleinen Hügels statt (Grab 30), worauf die Nekropole über den Hang hinunter verbreitet wurde. Es läßt sich jedoch nicht sagen, ob diese Verbreitung in streng chronologischer Reihenfolge gedeutet werden kann. In der jüngeren Nekropolenstufe finden sich indessen abermals Gräber sowohl auf dem Hügelgipfel als auch über den Abhang verstreut.

Desgleichen sind Frauen- und Männergräber (Abb. 4) in der ganzen Nekropole verstreut – die einzige Gruppe stellen das Männergrab 36 sowie die Frauengräber 1, 2, 3, 5, 32, 34 und 35 auf der Südostseite des Hügels dar. Zeitlich läßt sich keines davon einwandfrei in die jüngere Stufe der Nekropole einordnen. Alle gehören außerdem zu Urnengräbern (Abb. 5), im Gegensatz zur kleineren Gruppe an ihrer Ostseite, die verstreute Knochenreste in der Grabgrube charakterisieren.

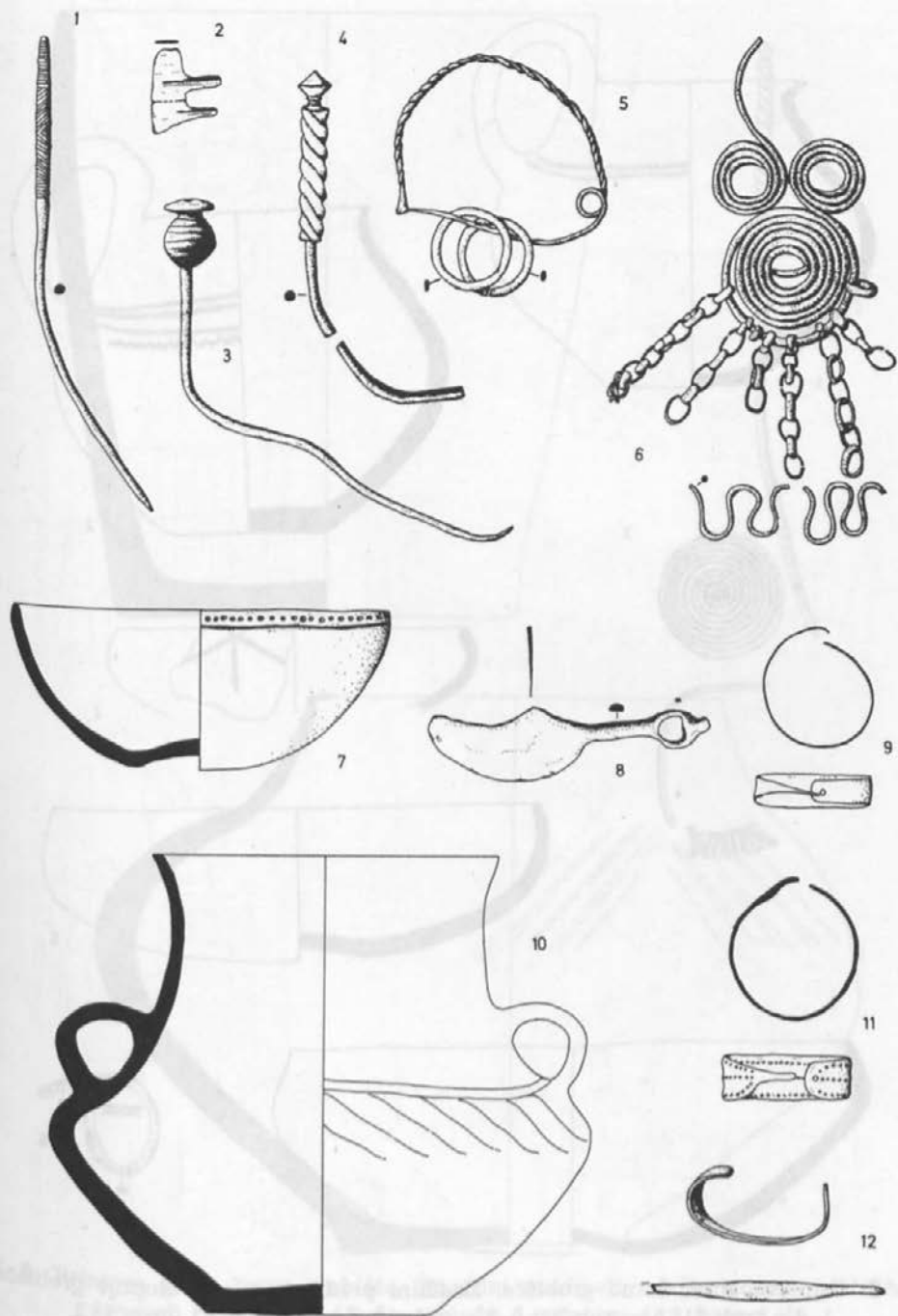
In zeitlicher Hinsicht ist die Stellung der Nekropole auf der Brinjeva gora klar. Ihre ältere Gruppe ist deutlich in der Frühphase von Ha B verankert – dabei sind keine absoluten Zeitgrenzen aufzustellen. Einige Gegenstände in dieser Gruppe weisen zwar auf die Verknüpfung mit dem Zeitabschnitt Ha A hin, sind jedoch zu spärlich, daß man sie in eine einheitliche älteste Gruppe ausscheiden könnte. Zusammenhänge mit Ha A bei den Grabfunden spiegeln sich auch in den Siedlungsfunden wieder: Schicht 2, die eine reiche Besiedlung kündigt, endet zwar bei den Wohnstätten A und B mit einem Brand, darüber hat sich jedoch eine bis 60 cm mächtige Schicht aus ziemlich einheitlichem erdvermischem Lehm angesammelt. Indessen verraten die Funde in der Schicht 3, wie auch in den Schichten 4 und 5 keinen scharfen Bruch im Formenschatz der Gefäße.⁸⁷ Demnach handelt es sich beim Brand nicht um ein gewaltsames Aufhören des Lebens in der Siedlung; ein Brand war bei den Holzbauten und offenen Herdstellen sicher keine besondere Seltenheit.⁸⁸

Die zweite Gruppe unterscheidet sich deutlich von der ersten, ihre Stellung in der späten Ha B zeigen aber vor allem die Vergleiche mit anderen Fundorten. Die Berührungspunkte zwischen beiden Gruppen sind schlecht ersichtlich. In der Bestattungsweise setzen sich sowohl Urnengräber als auch urnenlose fort. Daß sich mehrere Gräber der älteren Gruppe zuschreiben lassen, weist möglicherweise auf eine größere Siedlerzahl in diesem Zeitabschnitt hin, doch muß eine solche Folgerung nicht unbedingt richtig sein. In der Siedlung verläuft das Leben durch die ganze Ha B fließend und ununterbrochen, weshalb eine so klar umrissene Trennung in zwei Stufen in der Nekropole zweifellos ziemlich lebensfern scheint, wenn sie auch aus rein typologischer Sicht gut ersichtlich ist.

Zeitlich läßt sich die Nekropole mit Stufe 2 b der Siedlung von Brinjeva gora verbinden, namentlich mit ihren Schichten 3–5 (Forschungen im J. 1953). In der Siedlung konnten keine Spuren einer so starken Besiedlung während der Altisenzeit wie in der Urnenfelderzeit ermittelt werden, es besteht jedoch kein Zweifel, daß sie die meisten Flachlandsiedlungen überlebte. Sie verödete erst im 6. Jh. v.u.Z.⁸⁹

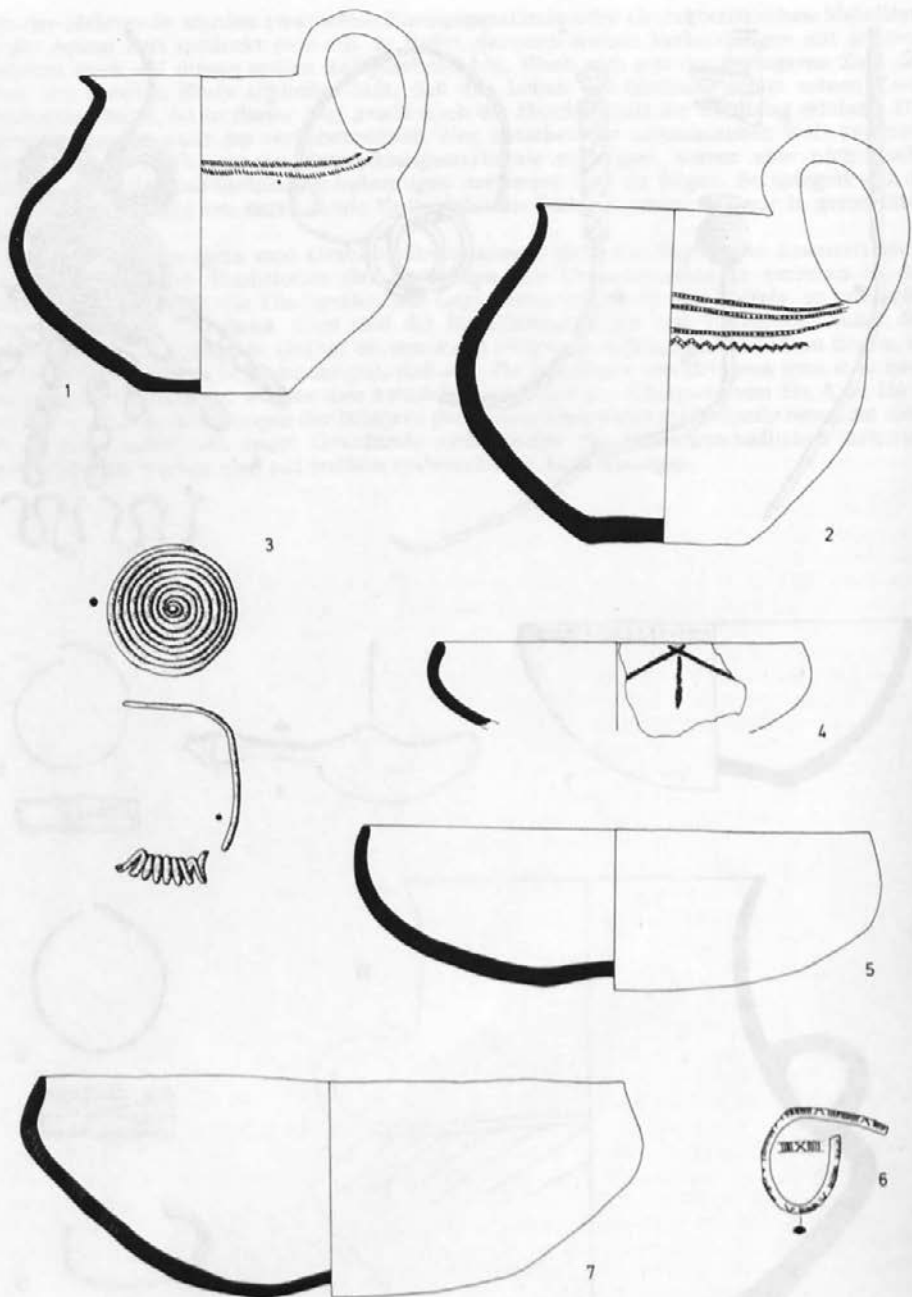
In der Nekropole wurden zwar keine Eisengegenstände oder charakteristischen Metallformen der neuen Zeit entdeckt (wie z.B. in Ruše), dennoch weisen Verbindungen mit anderen Fundorten auch auf diesen späten Zeitabschnitt hin. Wenn sich aus der geringeren Zahl der Gräber der zweiten Stufe schließen läßt, daß das Leben der Siedlung schon seinen Zenit überschritten hatte, ist in dieser Zeit gewiß auch die Handelskraft der Siedlung erlahmt. Die Bewohner konnten zwar am verkehrsreichen Weg zwischen der pannonischen Welt und dem italischen Raum noch manche Entwicklungsmerkmale einfangen, waren aber nicht mehr imstande, aktiv den modischen Veränderungen der neuen Zeit zu folgen. So spiegelt sich in den Grabbeigaben das neu entstehende Kulturbild des Südostalpenraumes nur in geringerem Ausmaß wider.

Auch auf Brinjeva gora sind Grabhügelbestattungen ganz am Beginn der Eisenzeit nicht zu erwarten – starke Traditionen der Spätphase der Urnenfelderkultur verraten in der Dravaregion namentlich die Flachgräber auf Lepa ravna unterhalb von Poštela, in breiterem Rahmen aber auch Ljubljana, Bled und die Brandbestattungen von Dolenjska. Außer der Möglichkeit, daß die jüngsten Gräber an den nicht freigelegten Nekropolenrändern liegen, ist auch die Möglichkeit zu berücksichtigen, daß sich die Bewohner von Brinjeva gora eine neue Bestattungsstätte suchten, wie sie dies zweifellos ungefähr am Übergang von Ha A zu Ha B getan haben. Da die Böschungen der Brinjeva gora glücklicherweise größtenteils bewaldet sind, kann es zum Aufdecken neuer Grabfunde nicht wegen der landwirtschaftlichen Arbeiten kommen und sie warten also auf weitere systematische Ausgrabungen.

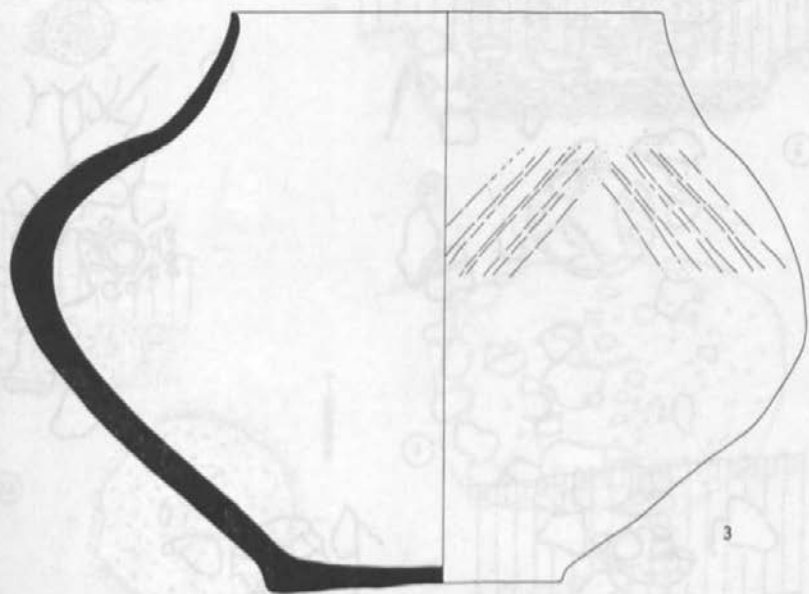
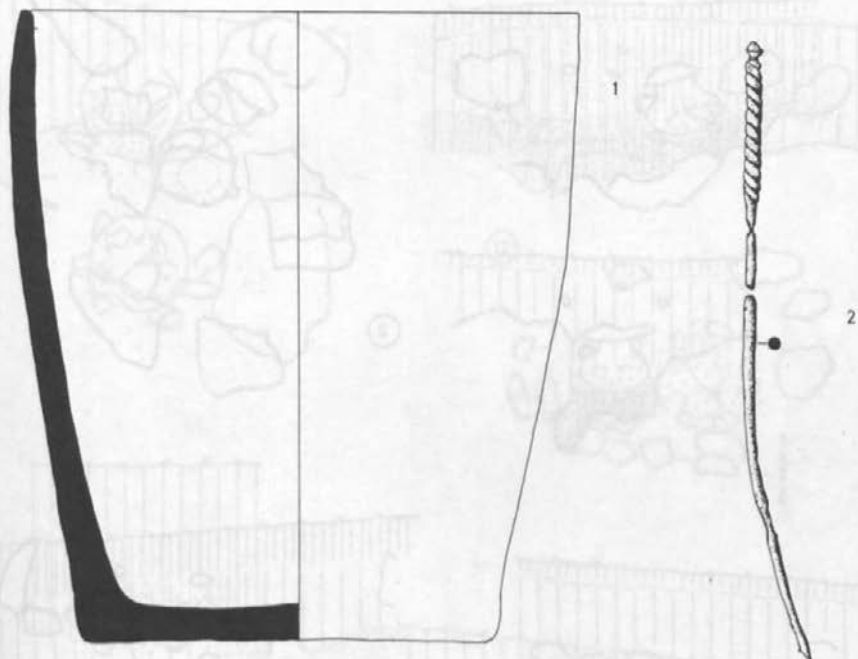
T. 1: Brinjeva gora, žarno grobišče. Značilni predmeti starejše stopnje grobišča. 1-4, 6-7 = grob 30; 5, 12 = grob 27; 8 = grob 12; 9-11 = grob 35. Lončenina 1 : 3, bron 1 : 2.

Taf. 1: Brinjeva gora, Urnengräberfeld. Charakteristische Gegenstände der älteren Stufe des Gräberfeldes. 1-4, 6-7 = Grab 30; 5, 12 = Grab 27; 8 = Grab 12; 9-11 = Grab 35. Keramik 1 : 3, Bronze 1 : 2.

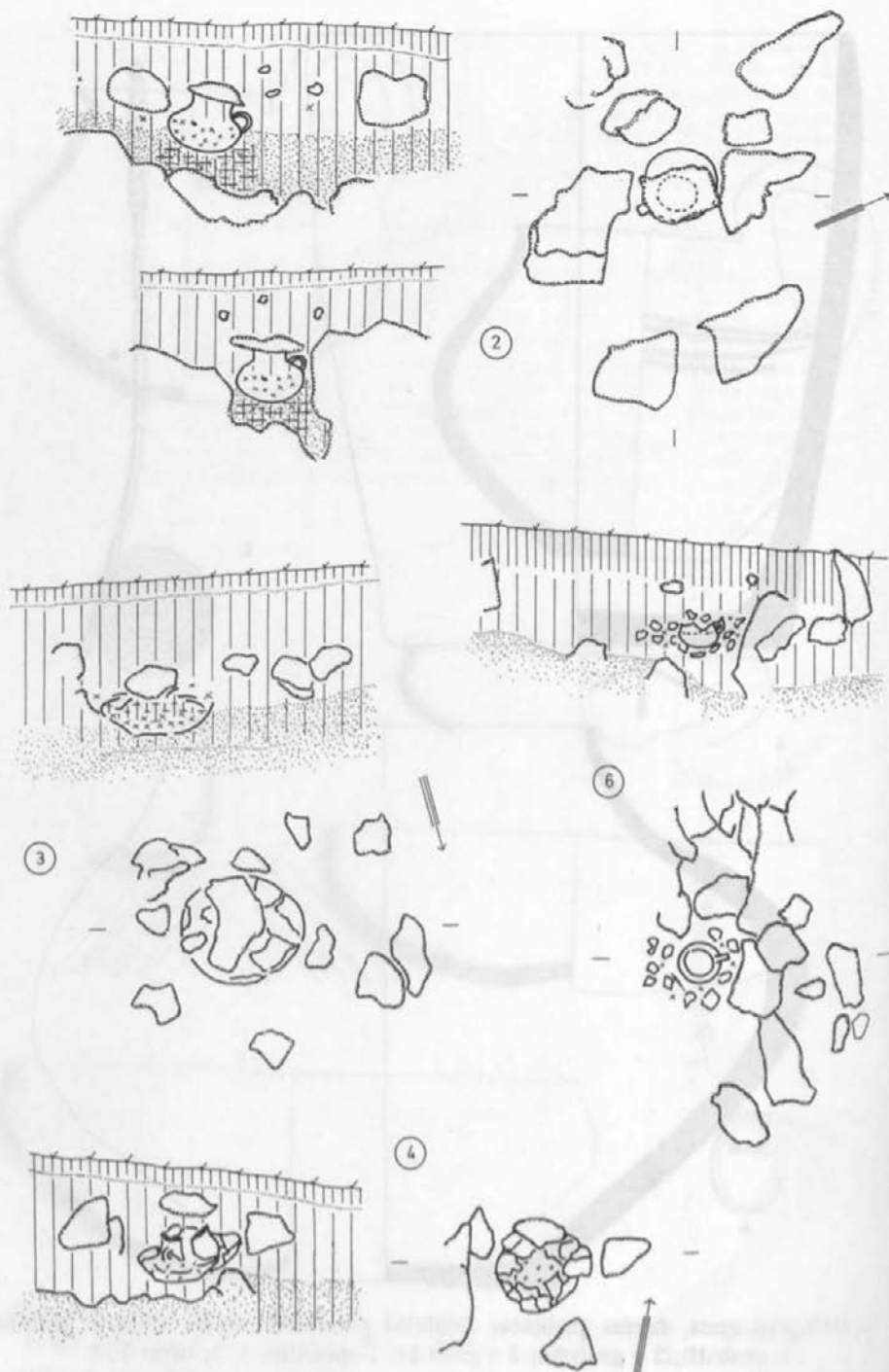
T. 2: Brinjeva gora, žarno grobišče. Značilni predmeti mlajše stopnje grobišča.
1-4 = grob 31; 5 = grob 24; 6-7 = grob 10. Lončenina 1 : 3, bron 1 : 2.

Taf. 2: Brinjeva gora, Urnengräberfeld. Charakteristische Gegenstände der jüngeren Stufe des
Gräberfeldes. 1-4 = Grab 31; 5 = Grab 24; 6-7 = Grab 10. Keramik 1 : 3, Bronze 1 : 2.

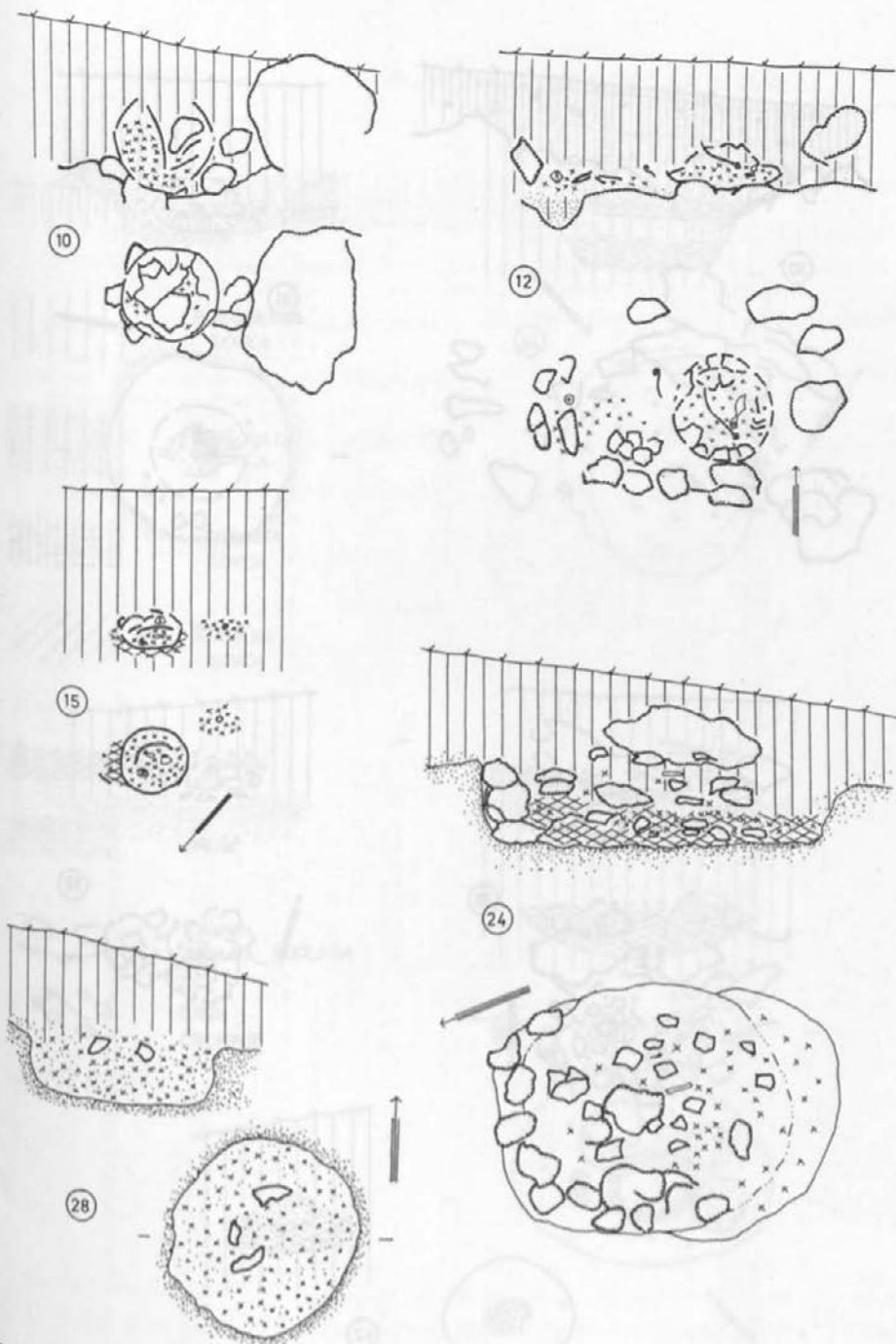

T. 3: Brinjeva gora, žarno grobišče. Značilni predmeti mlajše stopnje grobišča.
1 = grob 10; 2 = grob 52; 3 = grob 24. Lončenina 1:3, bron 1:2.

Taf. 3: Brinjeva gora, Urnengräberfeld. Charakteristische Gegenstände der jüngeren Stufe des
Gräberfeldes. 1 = Grab 10; 2 = Grab 52; 3 = Grab 24. Keramik 1:3, Bronze 1:2.

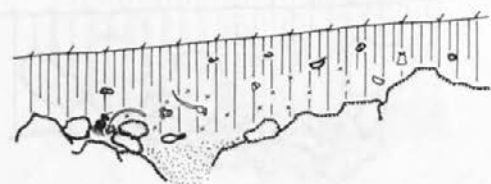

T. 4: Brinjeva gora, žarno grobišče. Profili in tlorisi grobov 2, 3, 4, 6. M 1 : 20.
 Taf. 4: Brinjeva gora, Urnengraberfeld. Profile und Grundrisse der Gräber 2, 3, 4, 6. M 1 : 20.

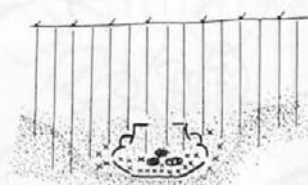

T. 5: Brinjeva gora, žarno grobišče. Profili in tlorisi grobov 10, 12, 15, 24, 28. M 1 : 20.

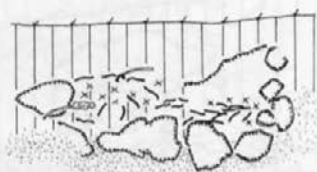
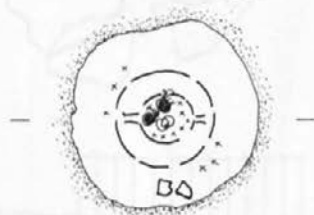
Taf. 5: Brinjeva gora, Urnengräberfeld. Profile und Grundrisse der Gräber 10, 12, 15, 24, 28. M 1 : 20.

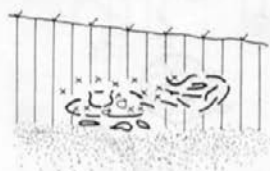
30

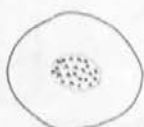
35

38

39

42

T. 6: Brinjeva gora, žarno grobišče. Profili in tlorisi grobov 30, 35, 38, 39, 42. M 1 : 20.

Taf. 6: Brinjeva gora, Urnengräberfeld. Profile und Grundrisse der Gräber 30, 35, 38, 39, 42. M 1 : 20.

GOZDNA PRST

RDEČERJAVA ILOVICA

GRUŠČNATA ILOVICA

ČRNIKASTA ILOVICA

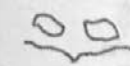
STERILNA ILOVICA

ŽGANINA

GRUŠČ

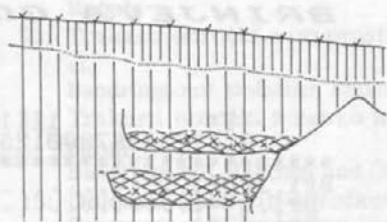
KAMNI SKALNA PODLAGA

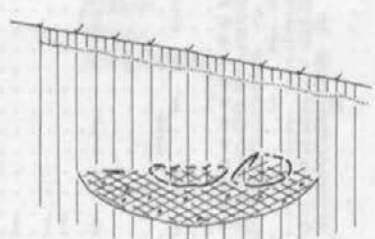
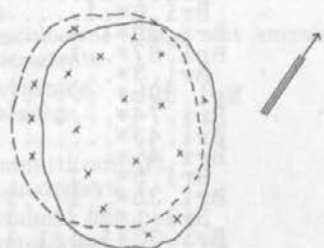
BRON ČREPINJE

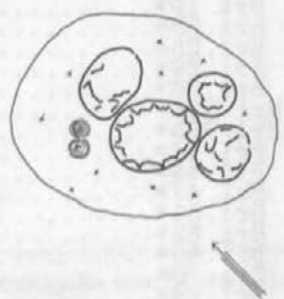
KOSTI

54

67

T. 7: Brinjeva gora, žarno grobišče. Profili in tlorisi grobov 54, 67. M 1 : 20.
Taf. 7: Brinjeva gora, Urnengräberfeld. Profile und Grundrisse der Gräber 54, 67. M 1 : 20.

1: Vijčki.
Tonspinnwirtel.	12: Gumbi.
Knöpfe.
2: Šivanke.
Nähnadeln.	13: Trakasti obročki s preprostimi konci.
Bandringe mit einfachen Enden.
3: Fibule.
Fibeln.	14: Trakasti obročki z zanko in kaveljčkom.
Bandringe mit Häkchen und Öse.
4: Zapestnice.
Armringe.	15: Odlomki trakastih obročkov.
Fragmente von Bandringen.
5: Obročki s stanjšanimi konci.
Ringe mit verengten Enden.	16: Sklenjeni obročki rombičnega preseka.
Geschlossene Ringe mit rhombischem Querschnitt.
6: Nesklenjeni, okrašeni obročki rombičnega preseka.
Nicht geschlossene, verzierte Ringe mit rhombischem Querschnitt.	17: Ovratnice.
Halsringe.
7: Preprosti obročki s premerom do 2,3 cm.
Einfache Ringe mit Durchmesser bis 2,3 cm.	18: Kamniti odbitki.
Steinartefakte.
8: Spiralni obročki s premerom do 2,4 cm.
Spiralringe mit Durchmesser bis 2,4 cm.	19: Trodelni obročki.
Dreipaßringe.
9: Spiralni obročki s pentljo.
Spiralringe mit Endschleife.	20: Odlomki žice.
Drahtfragmente.
10: Obeski.
Anhänger.	21: Britve.
Rasiermesser.
11: Spiralne cevke.
Spiralröhrchen.	22: Igle.
Nadeln.
	23: Brusi.
Schleifsteine.

Pril. 1: Brinjeva gora, žarno grobišče. Kombinacijska tabela pridatkov. Ž = ženski grobovi oziroma pridatki, m = moški grobovi oziroma pridatki.

Beilage 1: Brinjeva gora, Urnengräberfeld. Kombinationstabelle der Beigaben. Ž = Frauengräber bzw. -beigaben, m = Männergräber bzw. -beigaben.

1: Vijčki.
Tonspinnwirtel.	14: Trakasti obročki z zanko in kavelj-
čkom.
Bandringe mit Häkchen und Öse.
2: Šivanke.
Nähnadeln.	15: Odlomki trakastih obročkov.
Fragmente von Bandringen.
3: Fibule.
Fibeln.	10: Obeski.
Anhänger.
4: Zapestnice.
Armringe.	31: Cevasto zvita pločevina.
Röhrenförmige Blechstücke.
7: Preprosti obročki s premerom do
2,3 cm.
Einfache Ringe mit Durchmesser bis
2,3 cm.	12: Gumbi.
Knöpfe.
8: Spiralni obročki s premerom do
2,4 cm.
Spiralringe mit Durchmesser bis 2,4 cm.	11: Spiralne cevke.
Spiralröhrchen.
24: Spiralni obročki s premerom 3,3 do
4,2 cm.
Spiralringe mit Durchmesser von 3,3 bis
4,2 cm.	32: Glinasti svitki.
Tonringe.
9: Spiralni obročki s pentljo.
Spiralringe mit Endschleife.	33: Noži.
Messer.
25: Odlomki spiralnih obročkov.
Fragmente von Spiralringen.	34: Pločevina.
Blech.
26: Spiralni obročki s pletenino.
Spiralringe mit Flechtbandenden.	35: Kamnit čepek.
Steinzäpfchen.
27: Obročki neznanih oblik.
Ringe unbekannter Form.	17: Ovratnice.
Halsringe.
28: Obročki trikotnega preseka.
Ringe mit dreieckigem Querschnitt.	20: Odlomki žice.
Drahtfragmente.
29: Pincete.
Pinzetten.	23: Brusi.
Schleifsteine.
30: Trakasti obročki z zaobljenimi kon-
ci, premer 1,8 cm.
Bandringe mit gerundeten Enden. Durch-
messer 1,8 cm.	18: Kamniti odbitki
Steinartefakte.
	22: Igle.
Nadeln.
	36: Dletce.
Meißelchen.

Pril. 2: Pobrežje, žarno grobišče. Kombinacijska tabela pridatkov. Ž = ženski grobovi oziroma pridatki, m = moški grobovi oziroma pridatki.

Beilage 2: Brinjeva gora, Urnengräberfeld. Kombinationstabelle der Beigaben. Ž = Frauengräber bzw. -beigaben, m = Männergräber bzw. -beigaben.